

VALTION LIIKUNTANEUVOSTO
Statens idrottsråd

Valtionhallinto liikunnan ja liikkumisen edistäjänä 2019–2023: ympäristöministeriö

VALTION LIIKUNTANEUVOSTON JULKAISUJA 2023:14

VALTION LIIKUNTANEUVOSTO

Statens idrottsråd

Opetus- ja kulttuuriministeriö/
Undervisnings- och kulturministeriet
Valtion liikuntaneuvosto/Statens idrottsråd
PL/PB 29
00023 Valtioneuvosto/Statsrådet
www.liikuntaneuvosto.fi

Ulkoasu: Graafinen suunnittelu Pirjo Uusitalo-Aura
Taitto: Tmi Airos, Antero Airos
Kansikuva: Pentti Katajisto / Vastavalo.net

ISBN 978-952-263-940-0 (pdf)
ISSN 2242-4571 (verkkojulkaisu)

Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2023:14

Valtion liikuntaneuvosto on opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntalaissa määritelty asiantuntijaelin, jonka tehtävänä on käsitellä liikunnan ja liikuntapolitiikan kannalta laajakantoisia ja periaatteellisesti tärkeitä asioita. Liikuntaneuvosto seuraa liikunnan kehitystä, antaa lausuntoja liikuntamäärärahoista ja arvioi valtionhallinnon toimenpiteiden vaikutuksia liikunnan alueella.

**Valtionhallinto liikunnan ja
liikkumisen edistäjänä 2019–2023:
ympäristöministeriö**

VALTION LIIKUNTANEUVOSTON JULKAISUJA 2023:14

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Perustiedot ja kiinne kohta liikuntaan	11
3	Keskeiset liikkumista ja liikuntaa edistävät toimenpiteet	14
	3.1. Luonnon virkistys- ja matkailukäytön sekä jokamiehenoikeuksien edistäminen ja tutkimustoiminta.....	14
	3.2. Maankäytön suunnittelun ja kaavoituksen ohjaus sekä osallistuminen liikennejärjestelmien ja liikkumisen kehittämiseen	29
	3.3. Rakentamisen suunnittelun ohjaus	36
	3.4. Asuminen.....	38
4	Johtopäätökset ja kehittämissuosituks	43

1

Johdanto

1

Johdanto

Lapsista vain noin kolmannes ja aikuisista neljännes täyttää liikkumissuosituksen. Ikääntyneistä ja toimintarajoitteista henkilöistä vielä tätäkin harvempi.¹ Lapsista ja nuorista noin 40 prosentilla fyysisen toimintakyky on jo tasolla, joka voi haitata arjessa selviämistä.²

Liikkumisen määrä on vähentynyt erityisesti siksi, että arjessa liikutaan yhä vähemmän. Ihmisten arki kuuluu suurelta osin eri hallinnonalojen vaikutuspiirissä ja liikuntahallinnon ulottumattomissa, kuten varhaiskasvatuksessa, kouluissa, työpaikoilla tai näiden välisillä matkoilla. Arkiliikkumiseen vaikutetaan eri hallinnonalojen toimilla, kuten kasvatus- ja koulutus-, ympäristö-, rakentamis-, liikenne- ja liikuntapolitiikalla. Liikkumisen ja liikunnan poikkihallinnollinen edistäminen vaatii paljon toimenpiteitä ja koordinaatiota hallinnonalojen välillä, mutta myös hallinnonalojen sisällä.

Liikunnalla ja urheilulla on oma tärkeä itseisarvonsa. Liikunta ja urheilu ovat itsessään arvokkaita ja monilla ihmisillä yksi merkityksellisen elämän sisällöistä. Välinearvona liikunta edistää terveyttä, oppimista, työkykyä, osallisuutta ja kotoutumista sekä vähentää työstä poissaoloja ja terveydenhoidon tarvetta. Liikunta ylläpitää ikääntyvän väestön toimintakykyä ja vähentää palvelutarvetta. Liikkuminen päästöttömillä, fyysisesti aktiivisilla kulkutavoilla edistää hiilineutraaliustavoitteeseen pääsyä. Lisäksi liikunta liittyy sotilaalliseen suorituskykyyn. Väestön liikkumisen edistäminen on keino hakea julkiseen talouteen säästöjä, kuten vähentää sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia. Urheilulla voidaan muun muassa edistää maakuvaa ja Suomen tunnettuutta, kansallista identiteettiä, yhteisöllisyyttä ja hyvää mieltä sekä tuottaa esikuvia.

Valtion keskushallinto muodostuu 12 ministeriöstä sekä niiden alaisista virastoista ja laitoksista. Käytännössä kaikkien hallinnonalojen toimilla vaikutetaan väestön liikkumiseen ja liikuntaan. Kaikilla hallinnonaloilla on ainakin välillisesti liikkumista ja liikuntaa tai urheilua edistäviä toimenpiteitä, mutta myös toimenpiteitä, jotka vähentävät mahdollisuuksia liikkumiseen ja liikunnan harrastamiseen. Eri hallinnonaloilla on kuitenkin erilaisia intressejä edistää liikkumista ja liikuntaa. Usein liikunta ja liikkuminen ovat välineitä hallinnonalan keskeisten omien tavoitteiden (esimerkiksi luontosuhteen, maaseudun elinvoimaisuuden, hiilineutraaliuden tai kotoutumisen) edistämiseksi.

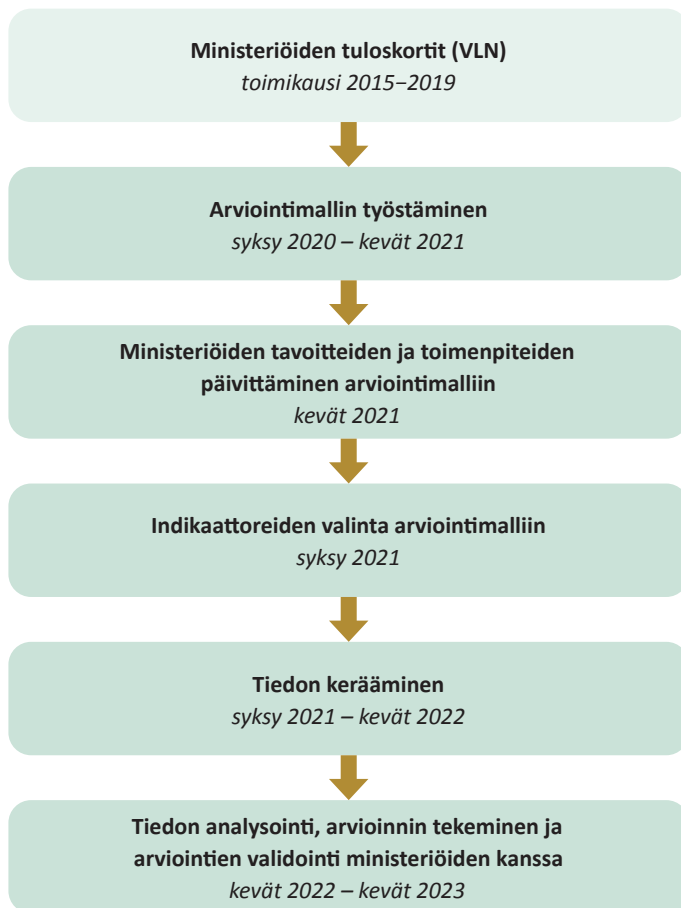
Valtion liikuntaneuvoston lakisäätöisenä tehtävänä on arvioida valtionhallinnon toimenpiteiden vaikutuksia ja tuottaa arvioinnin tuloksena toimikaudellaan esitys liikunnan ja huippu-urheilun kehittämistä ja kehittämistarpeesta osana valtionhallinnon toimintaa³. Liikuntaneuvoston toimikaudella 2019–2023 arviointi toteutettiin ministeriökohtaisesti. Arviointi perustuu liikuntaneuvoston edellisen toimikauden (2015–2019) ministeriöiden tulokorttityöhön⁴, jonka arviointimallia kehitettiin tällä toimikaudella eteenpäin liikuntaneuvoston tutkimus-, ennakointi- ja arviointijaostossa (kuvio 1.).

1 Leena Martin ym.: Itsearvioitu liikunta-aktiivisuus, liikuntatilanteet, liikkumisympäristöt ja liikkumisen seurantalaitteet. Teoksessa Sami Kokko & Leena Martin (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2022. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2023:1. Valtion liikuntaneuvosto 2023. SEKÄ Pauliina Husu ym.: Liikuntaraportti. Suomalaisten mitattu liikkuminen, paikallaanolo ja fyysinen kunto 2018–2022. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:33. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022.

2 Valtakunnalliset fyysisen toimintakyvyn Move!-mittaustulokset 2022. Opetushallitus ja opetus- ja kulttuuriministeriö 2022.

3 Valtioneuvoston asetus liikunnan edistämisestä 550/2015.

4 Liikunnan ja liikkumisen edistäminen valtionhallinnossa – Ministeriöiden tulokortit. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:6.

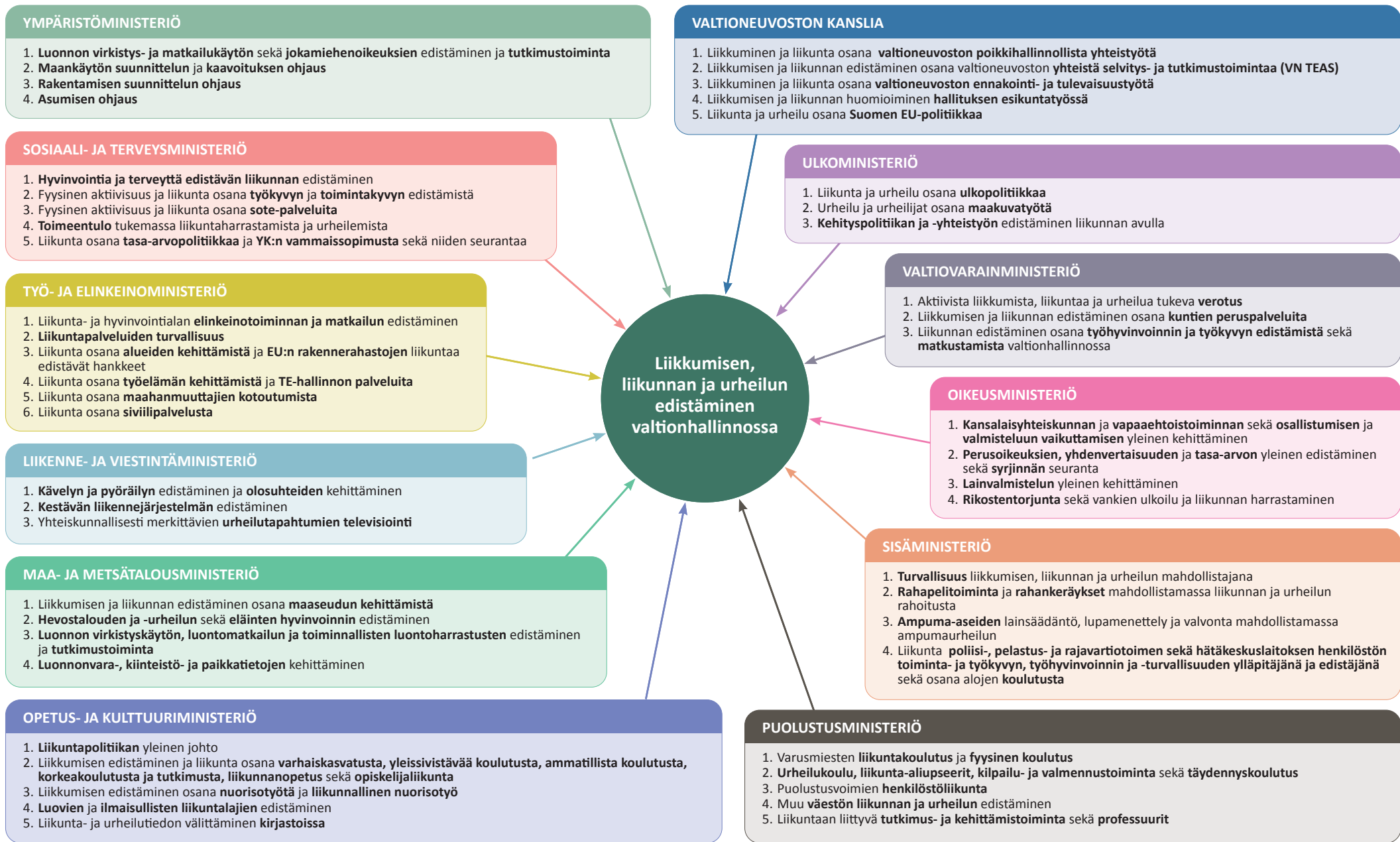

Kuvio 1. Valtion liikuntaneuvoston toimikauden 2019–2023 arvioinnin eteneminen.

Kunkin ministeriön arvioinnissa käydään läpi ministeriön perustiedot, yleiset tavoitteet, kosketuspinta ja intressi sekä toimenpiteet (mm. strategiat ja suunnitelmat sekä normi-, resurssi- ja informaatio-ohjaus) liittyen liikkumisen, liikunnan ja urheilun edistämiseen. Läpileikkaavina teemoina kunkin ministeriön toimenpiteiden tarkastelussa ovat yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja kestävän kehityksen näkökulmat. Arvioinnin lopussa esitetään analyysi ja kehittämissuosituksia liikkumisen, liikunnan ja urheilun edistämiseksi kyseisellä hallinnonalalla valtionhallinnon osalta.

Ministeriöiden arvioinnit perustuvat aineistoihin, jotka kerättiin useista julkisista lähteistä (raportit, verkkosivut, strategia- ja ohjelmadokumentit, lainsäädäntö, tutkimustieto jne.) sekä henkilökohtaisilla tiedusteluilla eri asiantuntijoilta. Aineiston pohjalta tehdyistä johtopäätöksistä ja kehittämissuosituksista käytiin keskustelua laajasti eri asiantuntijoiden kanssa. Lisäksi osana prosessia ministeriökohtaisia arviointeja työstettiin yhdessä kunkin ministeriön edustajien kanssa niin kirjallisesti kuin mahdollisuuksien mukaan tapaamisissa. Arvioinneissa esitetyistä tiedoista, johtopäätöksistä ja kehittämissuosituksista vastaa valtion liikuntaneuvoston sihteeristö.

Arviointien avulla lisätään ymmärrystä ja tietoa eri hallinnonalojen toimenpiteistä ja intresseistä liikkumisen, liikunnan ja urheilun edistämiseksi sekä tilannekuvaa toimenpiteiden edistymisestä (kuviot 2.). Lisäksi luodaan edellytyksiä liikkumisen, liikunnan ja urheilun edistämistyölle eri hallinnonaloilla.

Kuvio 2. Ministeriöiden kiinnostukset ja keskeiset toimenpiteet liikkumisen, liikunnan ja urheilun edistämiseksi.

Taulukko 1. Luonnon virkistyskäytön edistämisen indikaattoreita (ympäristöministeriön hallinnonala).

MITTARIT									
RAKENNEMITTARIT		TOIMENPIDEMITTARIT				TULOSMITTARIT			
LAINSÄÄDÄNTÖ	TILANNE	AVUSTUKSET				LUONNON VIRKISTYSALUEIDEN MÄÄRÄ, LAAJUUS JA KÄYTTÖ			
			2020	2021	2022		2010	2015	2023
Luonnon virkistyskäytön asema lainsäädännössä	Luonnon virkistyskäytön keskeiset lait eivät muodosta kokonaisuutta, joka tukisi ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön edistämistä kokonaisvaltaisesti. Ulkoilulaki on vanha ja kapea-alainen.	Metsähallituksen Luontopalvelujen rahoitus (perusrahoitus ja erillisrahoitus), YM:n osuus*	71,5 milj. €	70,9 milj. €	58,1 milj. €	Kansallispuistojen sekä retkeily- ja virkistysalueiden (valtion retkeilyalueet ja muut virkistysalueet) kokonaispinta-ala (Huom! valtion retkeilyalueet kuuluvat maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalle)	1,06 milj. ha	1,16 milj. ha	1,13 milj. ha
Jokamiehenoikeuksien/jokaisenoikeuksien asema/rajoitukset lainsäädännössä	Jokamiehenoikeuksia/jokaisenoikeuksia ei ole määritelty laissa, mutta ne perustuvat useaan eri lakiin ja niiden tulkintaan. Jokamiehenoikeuksien rajoittamiseksi tulit jonkin verran painetta osana viime vuosien erilaisia lainsäädäntöhankkeita.	Kuntien lähivirkistysalueiden kunnostus- ja kehittämisavustus (kertaluonteinen avustus)	ei myönnetty	9,6 milj. €	ei myönnetty	Kansallispuistojen määrä, kpl	35 kpl	39 kpl	41 kpl
STRATEGIAT JA SUUNNITELMAT	TILANNE	Avustukset seudullisesti ja valtakunnallisesti merkittävien virkistysalueiden hankintaan kunnille ja kuntien virkistysalueiden hankintaa varten perustamille yhteisöille	200 000 €	ei myönnetty	5 700 €	Kansallispuistojen pinta-ala, km ²	8 870 km ²	9 900 km ²	10 146 km ²
Strategiat ja suunnitelmat luonnon virkistyskäytön edistämiseksi	Kansallisen luonnon virkistyskäytön strategia 2030	Kansallisten kaupunkipuistojen kunnostus- ja kehittämisavustus (kertaluonteinen avustus)	2,87 milj. €	ei myönnetty	ei myönnetty		2010	2015	2022
Luonnon virkistyskäyttö osana YM:n strategioita	Luonnon virkistyskäyttö, esteettömyys ja saavutettavuus on tunnistettu hyvin osana YM:n (ja Metsähallituksen) strategioita ja suunnitelmia	* Vertailukohtana vuoden 2019 rahoituksen taso, joka oli 36,4 miljoonaa euroa (perus- ja erillisrahoitus).							
POIKKIHALLINNOLLISET TYÖRYHMÄT	TILANNE					Kansallispuistoissa vierailneiden osuus väestöstä, aikuisväestö	27%**	tietoa ei saatavilla	40%*
Luonnon virkistyskäytön poikkihallinnolliset työryhmät valtionhallinnossa	Kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian 2030 koordinaatioryhmä						2010	2015	2022
						Kokonaiskäyntimäärät, kansallispuistot ja valtion retkeilyalueet, milj. kävijää (Huom! valtion retkeilyalueet kuuluvat maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalle)	2,3 milj.	2,9 milj.	3,8 milj.
							2017	2019	2022
						Korjausvelan määrä kansallispuistoissa ja valtion retkeilyalueilla, milj. euroa (Huom! valtion retkeilyalueet kuuluvat maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalle)	44 milj. €	39,4 milj. €	3 milj. €***
							2017	2019	2021
						Metsähallituksen hallinnoimien reittien kilometrimäärä****	12776 km	10956 km	10574 km
							2017	2019	2022
						Luontokeskusten ja maastopalvelujen asiakastyytyväisyys (asteikolla 1-5), Metsähallituksen Luontopalvelut*****	4,30	4,40	4,43
						ULKOILU JA LUONNON VIRKISTYSKÄYTÖN USEUS JA MÄÄRÄ			
							2000	2010	2020
						Ulkoilee vähintään kerran viikossa %, aikuisväestö (15-74-vuotiaat)*	80%	76%	81%
						Patikoi ja retkeilee vuosittain %, korkeintaan päiväkestoinen, aikuisväestö (15-74-vuotiaat)*	23%	27%	37%
						Patikoi ja vaeltelee vuosittain %, sisältää yöpymisen, aikuisväestö (15-74-vuotiaat)*	8%	10%	12%
						Patikointi- ja retkeilykertojen määrä, aikuisväestö (15-74-vuotiaat)*	25,6 krt	15,4 krt	16,5 krt
						Lähivirkistyskertojen määrä, aikuisväestö (15-74-vuotiaat)*	167 krt	156 krt	181 krt

Rakenne- ja toimenpidemittarien värien selitteet:

- = Tilanne hyvä, ei merkittäviä kehittämistarpeita
- = Tilanne tyydyttävä, jonkin verran kehittämistarpeita
- = Tilanne heikko, merkittäviä kehittämistarpeita

* Lähde: Marjo Neuvonen ym.: Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvarakeskus 2022. Tutkimuksen kohderyhmän olivat 15-80-vuotiaat.

** Lähde: Tuija Sievänen ja Marjo Neuvonen (toim.): Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metsäntutkimuslaitos 2011. Tutkimuksen kohderyhmän olivat 15-74-vuotiaat.

*** Vuoden 2022 korjausvelan taso on karkea arvio.

**** Reittimäärän lasku johtuu pääasiassa tilastointitavan/taustalaskennan muutoksesta.

***** Lähde: Metsähallituksen vuosi- ja vastuullisuuskertomukset.

A photograph of a wooden boardwalk winding through a misty forest of tall pine trees. The boardwalk is made of light-colored wooden planks and curves gently through the forest. The trees are tall and thin, with dense foliage. The mist is thick, creating a soft, ethereal atmosphere. The overall color palette is dominated by greens and blues, with a touch of brown from the wood.

2

Perustiedot ja
kiinnekohta liikuntaan

2

Perustiedot ja kiinne kohta liikuntaan

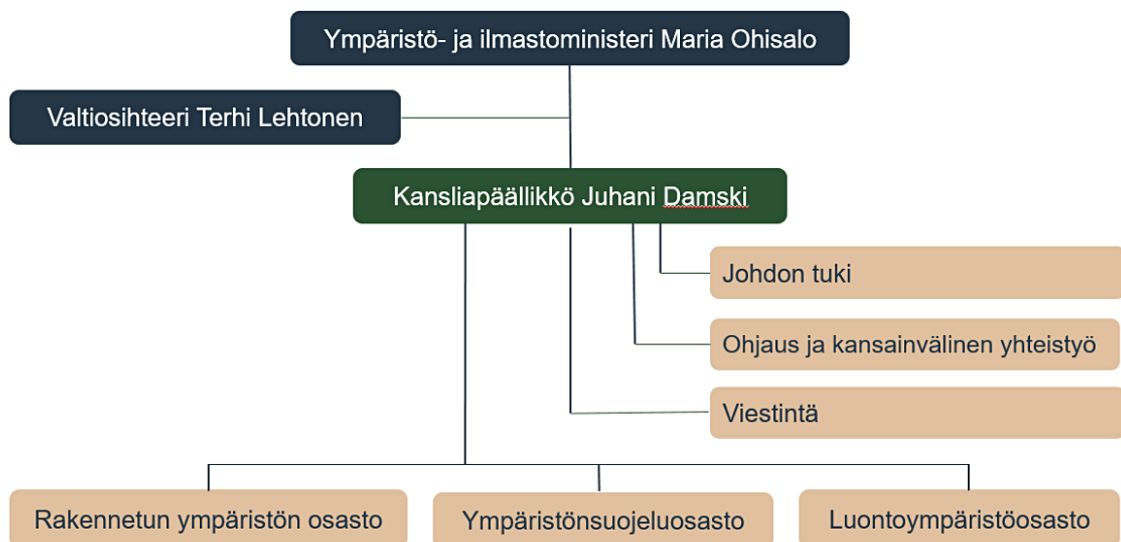
Vastuulla: (1) ilmasto, (2) luonnot ja vedet, (3) ympäristön pilaantumisen ehkäiseminen, (4) rakentaminen ja maankäyttö (5) asuminen ja (6) kiertotalous⁵

Talous: 0,38 mrd. € / 0,5 % valtion talousarviosta (2023).⁶

Henkilöstö: Ministeriössä noin 284 työntekijää⁷, koko hallinnonalalla noin 1 100 työntekijää (2022)⁸.

Organisaatio:

Organisaatio

Kuvio 3. Ympäristöministeriön organisaatiokaavio.

Hallinnonalan virastot ja laitokset: Suomen ympäristökeskus (SYKE) ja Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA). Lisäksi ympäristöministeriö ohjaa omalla toimialallaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksia ja aluehallintovirastoja sekä ohjaa ja rahoittaa Metsähallituksen luontopalveluja.

5 Vastuualueet. Ympäristöministeriön internetsivut. Viitattu 17.4.2023.

6 Valtion talousarvioesitys 2023, <https://budjetti.vm.fi/>. Viitattu 30.3.2023.

7 Ympäristöministeriön tilinpäätös 2022. Ympäristöministeriön julkaisuja 2023:7. Ympäristöministeriö 2023.

8 Valtion henkilöstö. Tutki hallintoa.fi-internetsivusto, www.tutkihallintoa.fi.

Kiinnepohdat liikkumiseen, liikuntaan ja urheiluun:

MINISTERIÖN YLEISET TAVOITTEET ⁹	KESKEISET LIIKKUMISEN, LIIKUNNAN JA URHEILUN EDISTÄMISEEN LIITTYVÄT TOIMENPITEET
1. Hyvä ympäristö ja monimuotoinen luonto (mm. elinympäristön kehitys parantaa ihmisten hyvinvointia)	1. Luonnon virkistys- ja matkailukäytön sekä jokamiehenoikeuksien/jokaisenoikeuksien edistäminen ja tutkimustoiminta
2. Hiilineutraali kiertotalousyhteiskunta (mm. kasvihuonekaasupäästöjen merkittävä vähentyminen sekä vähähiilinen ja materiaalitehokas rakennusten elinkaari)	2. Maankäytön suunnittelun ja kaavoituksen ohjaus sekä osallistuminen liikennejärjestelmien ja liikunnan kehittämiseen
3. Kestävä kaupunkikehitys (mm. Lähiympäristöt ovat sosiaalisesti ja ekologisesti kestäviä)	3. Rakentamisen suunnittelun ohjaus
	4. Asuminen

Hallinnonalan intressi liikkumisen ja liikunnan edistämiseen: Hyvinvoiva ihminen hyvinvoivassa ympäristössä

⁹ Valtion talousarvioesitys 2020, <https://budjetti.vm.fi/>. Viitattu 30.3.2023.

A photograph of a wooden boardwalk winding through a misty forest of tall pine trees. The boardwalk is made of light-colored wooden planks and curves gently through the forest. The trees are tall and thin, with dense foliage. The mist is thick, creating a soft, ethereal atmosphere. The overall color palette is dominated by greens and browns, with a slight blue tint in the mist.

3

Keskeiset liikkumista
ja liikuntaa edistävät
toimenpiteet

3

Keskeiset liikkumista ja liikuntaa edistävät toimenpiteet

3.1. Luonnon virkistys- ja matkailukäytön sekä jokamiehen oikeuksien edistäminen ja tutkimustoiminta

Ympäristöministeriön (YM) keskeisimpiä ja välittöimpiä keinoja edistää väestön liikkumista ja liikuntaa on erilaisten ulkoilumahdollisuuksien tarjoaminen, luonnon virkistys- ja matkailukäytön sekä jokamiehen oikeuksien (jokamiehen oikeuksien) edistäminen. Metsähallitus tuottaa ympäristöministeriön rahoittamana ja tulosohjauksessa ulkoilu- ja virkistyspalveluita lähinnä valtion alueilla, mutta ministeriö edistää myös kuntien mahdollisuuksia tarjota virkistysalueita esimerkiksi avustamalla kuntien virkistysalueiden hankintaa. Ympäristöministeriön tavoitteena on, että yhä useampi väestöstä saisi ulkoilusta ja luonnossa liikkumisesta itselleen hyvinvointia ja terveyttä, minkä myötä kiinnostus ja arvostus luontoa kohtaan kasvaa.

Luonnon virkistys- ja matkailukäytön edistäminen kiinnittyvät ympäristöministeriössä osaksi **luonnon suojeleua**. YM:n tehtävänä on ohjata ja valvoa luonnonsuojelua Suomessa. YM valmistelee luonnon monimuotoisuutta turvaavat lait, vastaa lakien toimeenpanon yleisestä valvonnasta, valmistelee luonnonsuojeluohjelmat ja perustaa ohjelmien mukaisia luonnonsuojelualueita. Ministeriö myös hyväksyy merkittävien luonnonsuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmat.¹⁰ Esimerkiksi kansallispuistot on perustettu ensisijaisesti luonnonsuojelua varten, mutta ne luovat samalla edellytyksiä ulkoilulle, luonnon virkistyskäytölle ja aktiivisille luontoharrastuksille.

Metsähallitus on valtion liikelaitos, jolla on sekä liiketoimintaa että julkisia hallintotehtäviä. Metsähallitus muun muassa tuottaa luonnonvara-alan palveluja sekä käyttää, hoitaa ja suojelee valtion maa- ja vesialueita. Valtio omistaa Suomessa noin yhden kolmasosan maa- ja vesialueista, jossa sijaitsee **esimerkiksi merkittävä määrä erilaisia reittejä, kuten retkeilyreittejä ja luontopolkuja**. Kaikista reiteistä 60 % kulkee maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalaan kuuluvilla alueilla (esimerkiksi valtion retkeilyalueet ja monikäyttömetsät) ja 40 % ympäristöministeriön hallinnon alaan kuuluvilla alueilla (esimerkiksi kansallis- ja luonnonpuistot sekä erämaa-alueet)^{11, 12}

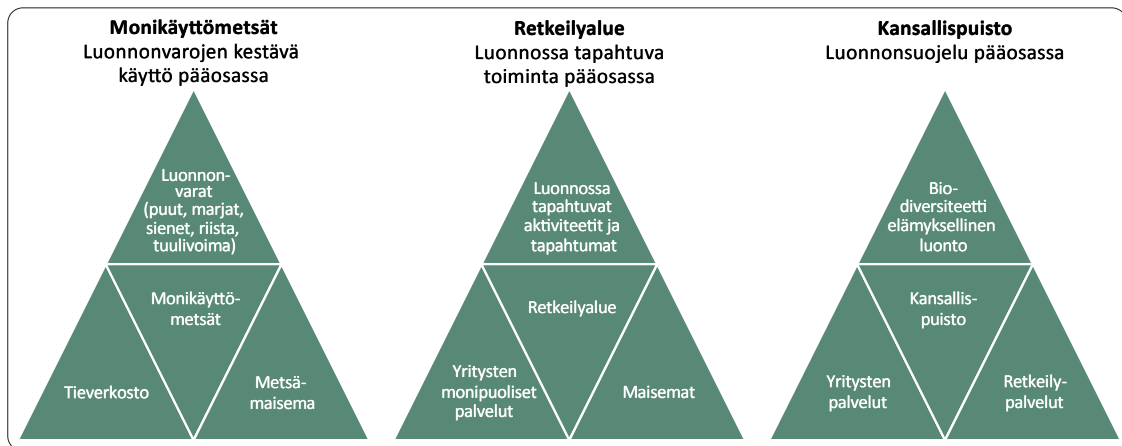
Metsähallituksen hoidossa on maa- ja vesialueita yhteensä 12 582 000 hehtaaria (2022). Metsähallituksen hoidossa olevista maa-alueista (9 168 000 hehtaaria) reilu puolet (53 %) on talouskäytössä olevia monikäyttömetsiä, viidennes lakisääteisiä suojelualueita, 15 % erämaa-alueita, 4 % suojeluohjelmien piirissä ja 12 % muita erikoisalueita.¹³ (Kuvio 4)

10 Luonnon monimuotoisuus ja luonnonsuojelu. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/luonnon-monimuotoisuus-ja-luonnonsuojelu>, viitattu 6.10.2022.

11 Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 - Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisu 2022:13. Valtioneuvoston kanslia 2022.

12 Metsähallituksen hallinnoimat valtion maa- ja vesialueet. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/maat-ja-vedet/pinta-alat/>. Viitattu 15.5.2023.

13 Metsähallituksen hallinnoimat valtion maa- ja vesialueet. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/maat-ja-vedet/pinta-alat/>. Viitattu 15.5.2023.

Kuvio 4. Valtion maiden käyttötarkoitusten painopisteitä.¹⁴

Metsähallituksen Luontopalvelut luo edellytyksiä luontomatkailulle ja luonnon virkistyskäytölle hoitamalla luonnonsuojelualueita sekä muita luonto-, kulttuuriperintö- ja historiakohteita, parantamalla alueiden palveluvarustusta, opastusta ja kulutuskestävyyttä, seuraamalla alueiden taloudellista merkitystä ja muita hyötyjä sekä viestimällä luonnon käyttömahdollisuuksista edistäen luonnossa virkistäytymisestä koituvia myönteisiä vaikutuksia.¹⁵ **Metsähallituksen luontopalveluiden luonnon virkistys- ja matkailukäytön menojen rahoituksesta merkittävin osa (noin 58 % vuonna 2019 ja 75 % vuonna 2020) tulee ympäristöministeriöstä** ja loput muualta, kuten maa- ja metsätalousministeriöltä (14 % vuonna 2019 ja 8 % vuonna 2020).¹⁶

Metsähallitus sopii julkisista hallintotehtävistä sekä niiden tavoitteista ja rahoittamisesta vuosittain ympäristöministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön kanssa.

Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun tilanne

Ulkoilu on hyvin suosittu harrastus Suomessa. Aikuisväestöstä (15–80-vuotiaat) 96 % ulkoilee vuoden aikana. Ulkoilua harrastetaan keskimäärin kolme kertaa viikossa, ja ulkoilukertoja kertyy keskimäärin 182 vuodessa. Neljä viidestä aikuisesta ulkoilee vähintään kerran viikossa. **Koronapandemia lisäsi ulkoilukertojen määrää ulkoilua harrastavien keskuudessa keväällä ja kesällä 2020**, erityisesti kaupungeissa asuvilla ja kaupunkien lähialueilla ulkoilevilla.¹⁷

Luonto on hyvin tärkeä liikkumisen ja liikunnan harrastamisen ympäristö Suomessa. Lasten ja nuorten (11–15-vuotiaat) suosituimmat liikkumisympäristöt ovat kevyen liikenteen väylät, piha-alueet ja aito luonto sekä metsät¹⁸. Aikuisväestö (20–69-vuotiaat) liikkuu myös yleisimmin kevyen liikenteen väylillä ja aidoissa luontoympäristöissä¹⁹. Myös eurooppalaisessa tarkastelussa Suomen väestö näyttää liikkuvan ja harrastavan liikuntaa erityisesti luonnossa. Euroopan unionin 27 maan väestöstä keskimäärin 47 % ilmoitti harrastavansa liikuntaa ulkona luonnossa tai puistossa, kun Suomen väestöstä 66 %.²⁰

14 Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 - Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:13. Valtioneuvoston kanslia 2022.

15 Luontopalvelut – elinvoimaa luonnolle ja ihmisille. Metsähallituksen internetsivut, www.metsa.fi/luontopalvelut. Viitattu 21.2.2023.

16 Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 - Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:13. Valtioneuvoston kanslia 2022.

17 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

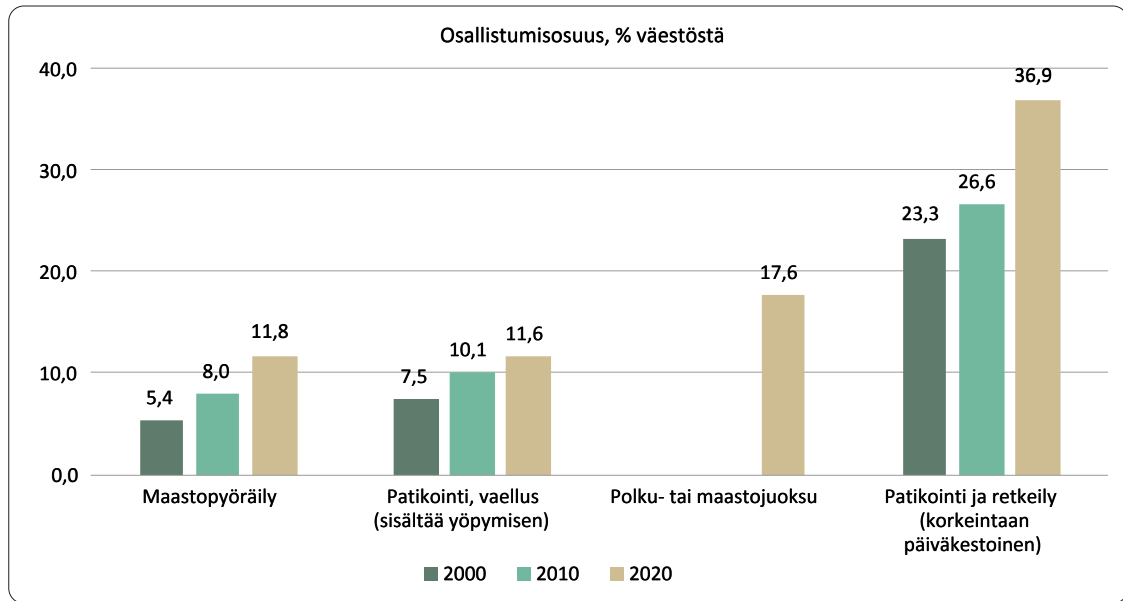
18 Leena Martin ym.: Itsearvioitu liikunta-aktiivisuus, liikuntatilanteet, liikkumisympäristöt ja liikkumisen seurantalaitteet. Teoksessa Sami Kokko & Leena Martin (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2022. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2023:1. Valtion liikuntaneuvosto 2023

19 Pauliina Husu ym.: Liikuntaraportti. Suomalaisten mitattu liikkuminen, paikallaanolo ja fyysinen kunto 2018–2022. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:33. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022.

20 Eurobarometer 2022. Sport and physical activity - Country Factsheets Finland, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668>.

Aikuisväestön kiinnostus retkeilyyn ja erilaisiin luontoharrastuksiin on lisääntynyt 20 vuoden aikana. Retkeilyn osalta erityisesti päiväkestoisten retkien ja patikoinnin suosio on kasvanut. Vuonna 2020 yli kolmannes (37 %) aikuisväestöstä retkeili vuoden aikana. Vuonna 2010 retkeilyyn osallistuvien osuus oli noin 27 % ja vuonna 2000 noin 23 %. Yksittäisten patikointi- ja retkeilykertojen määrä on kuitenkin vähentynyt: Vuonna 2020 patikointi- ja retkeilykertoja kertyi keskimäärin 16,5 kertaa, kun vuonna 2000 kertojen määrä oli 25,6.²¹

Maastopyöräilyyn osallistuvien osuus on yli kaksinkertaistunut 20 vuodessa: Vuonna 2000 reilut 5 % aikuisväestöstä harrasti maastopyöräilyä, kun vuonna 2020 osuus oli noussut jo lähes 12 %. (Kuvio 5)

Kuvio 5. Patikointiin ja retkeilyyn (päiväkestoinen), juoksulenkkeilyyn, polku- tai maastojuoksuun, yöpymisen sisältävään patikointiin tai vaellukseen sekä maastopyöräilyyn osallistuminen vuosina 2000, 2010 ja 2020.²²

Vesiympäristöjen virkistysmuodoista suosituin oli edelleen uinti, jota oli harrastanut noin 67 % aikuisväestöstä. Uinnin suosiossa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia viimeisen 20 vuoden aikana.²³

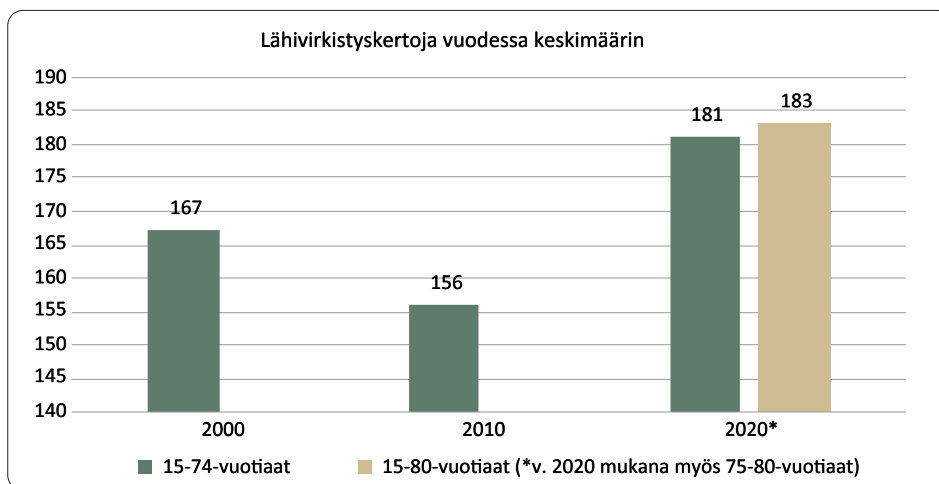
Retkeilyn lisäksi myös lähivirkistyskertoja näyttää kertyneen enemmän kuin koskaan aiemmin viimeisen 20 vuoden aikana. Lähivirkistyskerta tarkoittaa alle vuorokauden kestoista ulkoilukertaa, joka tapahtuu useimmiten kodin lähimetsissä tai lähiseudun luontokohteissa. Vuonna 2000 lähivirkistyskertoja kertyi 15–74-vuotiaille 167 kertaa, kun vuonna 2020 181 kertaa. (Kuvio 6) Eniten lähivirkistyskertoja kertyi 65–74-vuotiaille (noin 226 ulkoilukertaa vuodessa) ja vähiten 15–24-vuotiaille (156 kertaa). Lähivirkistyskerroista noin 57 % kohdistui kuntien omistamille alueille, 8 % valtion omistamille alueille ja 35 % muille, pääasiassa yksityisten omistamille alueille. **Tärkeimmäksi lähivirkistyskertojen motiiviksi koettiin fyysisen kunnan ylläpitäminen.**²⁴

21 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

22 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

23 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

24 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

Kuvio 6. Lähivirkistystertoja vuodessa vuosina 2000, 2010 ja 2020.²⁵

Erilaisten luontoharrastusten suosio on kasvanut myös viimeisten 20 vuoden aikana. Esimerkiksi luonnon nähtävyyksien katselua harrasti noin 54 % aikuisväestöstä vuonna 2020 (35 % vuonna 2000). Luonnon tarkkailua harrasti vuonna 2020 noin 48 % (41 % vuonna 2010).²⁶

Erilaisten talvi- ja lumiharrastusten suosio näyttää vähentyneen viimeisen 20 vuoden aikana. Esimerkiksi eri maastohiihdon muotojen (hiihto valmiilla ladulla, hiihtoretkeily jne.) osallistuminen näyttää vähentyneen 40 %:sta (2000) noin 30 %:iin (2020). Taustalla voi olla muun muassa ilmaston lämpeneminen, minkä myötä luonnonlumella hiihtämiseen ei ole ollut mahdollisuuksia aivan eteläisimmässä Suomessa. Esimerkiksi talvella 2020 Turun tai Helsingin alueilla ei ollut yhtään hiihtoon sopivaa päivää luonnonlumella.²⁷

Luontomatkoja tehneiden osuus on myös kasvanut viimeisen 20 vuoden aikana. Korona-aikana kotimaan luontomatkoille on lisäsuosioita, myös kokemattomampien luonnokävijöiden keskuudessa. Luontomatkoille määritellään laaja-alaisesti matkailuksi, jossa luonto on ensisijainen vetovoimitekijä²⁸. Vuonna 2020 noin 46 % aikuisväestöstä oli tehnyt jonkin luontomatkan vuoden aikana, ja kasvua vuodesta 2000 on noin 6 prosenttiyksikköä.²⁹ Kotimaan matkakohteen valinnassa merkittävimpänä tekijänä oli luonto³⁰. Luontomatkan vuoden aikana tehneiden osuus oli korkein 25–44-vuotiaissa (50 %) ja matalin 75–80-vuotiaissa (35 %). Ulkomaalaisten luontomatkoille elpymistä koronan jälkeen vielä odotellaan, ja Ukrainan sota toi ulkomaalaisten luontomatkoille uuden haasteen³¹.

YHTEEENVETO: Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkoille suosio on kasvanut merkittävästi viimeisen 20 vuoden aikana ja erityisesti viime vuosina. Koronapandemia aiheutti vielä oman kysyntäpiikkinsä, mutta suosio näyttää vahvalta myös koronapandemian alkuvuosien jälkeen, mikä luo tarpeita jatkaa olosuhteiden ja palveluiden kehittämistä.

25 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

26 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

27 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

28 Liisa Tyrväinen (ym.): Uudet keinot metsä- ja vesialueiden kestävä virkistys- ja matkailukäytön kehittämiseksi ja turvaamiseksi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 88/2017. Valtioneuvoston kanslia 2018.

29 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

30 Suomalaisten matkoille 2020. Tilastokeskus 2021.

31 Käyntimäärät: Kansallispuistojen suosio ei jäänyt korona-ajan ilmiöksi. Uutinen 5.9.2022 Luontoon.fi-sivustolla. <https://www.luontoon.fi/-/kansallispuistojen-suosio-ei-jaanyt-korona-ajan-ilmiöksi>

Normiohjaus ja muu säännöstö

Luonnossa liikkuminen ja luonnon virkistyskäyttö sekä luontomatkailu perustuvat Suomessa jokamiehenoikeuksiin (nykyisin myös jokaisenoikeudet³²). Jokamiehenoikeuksilla tarkoitetaan mahdollisuutta liikkua (esim. jalan, hiihtäen, pyöräillen tai ratsain) ja toimia alueella, jota maanomistaja ei ole ottanut jokamiehenoikeuksia syrjäyttävään erityiseen käyttöön (esimerkiksi viljelyyn tai asumuksen pihapiiriksi). Vain pieni osa Suomen pinta-alasta on otettu jokamiehenoikeudet syrjäyttävään erityiseen käyttöön. Viehekalastusta lukuun ottamatta jokamiehenoikeudet ovat maksuttomia. Kuitenkaan esimerkiksi luonnonsuojelualueilla, kuten kansallispuistoissa, jokamiehenoikeudet eivät ole sellaisenaan voimassa.³³

Jokamiehenoikeudet perustuvat useaan eri lakiin. Perusteet jokamiehenoikeuksille tulevat perustuslaista ja sen liikkumisenvapauden oikeudesta, yhdenvertaisuusperiaatteesta ja laillisuusperiaatteesta. **Jokamiehenoikeudet toimivat Suomessa pääsääntöisesti hyvin eikä niihin liity merkittäviä ongelmia viranomaisten, maaomistajien tai oikeuksien käyttäjien näkökulmasta.**³⁴

Jokamiehenoikeuksien rajoittamiseksi on esiintynyt kuitenkin jonkin verran painetta viime vuosina. Esimerkiksi luonnoksessa hallituksen esitykseksi yksityistielaiaksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (liikenne- ja viestintäministeriö) oltiin esittämässä rajoituksia jokamiehenoikeuksiin (pyöräilyyn yksityisteillä), mutta esitystä muutettiin.³⁵ Myös luonnoksessa hallituksen esitykseksi laiksi kaivoslain muuttamisesta (VN/12316/2019) esitettiin rajoituksia jokamiehenoikeudella tapahtuvaan virkistyskäyttöön.³⁶

Jokamiehenoikeuksien rajoittamiseen on tullut painetta myös luonnonsuojelun ja suojelualueiden osalta (esimerkiksi liikkuminen ja luonnonvirkistyskäyttö suojelualueilla).³⁷ Aiemmin luonnonsuojelulaissa liikkumista rajoitettiin eliölajien säilymisen perusteella, nykyisin myös luontotyyppien säilymisen perusteella. Lisäksi retkeilyn suosion kasvun myötä yhä useampi uusi harrastaja on löytänyt retkeilyn, mikä lisää tarvetta panostaa jokamiehenoikeuksien (ja -velvollisuuksien) tunnettuuteen. **Ympäristöministeriö huolehtii jokamiehenoikeuksiin liittyvästä tiedottamisesta ja neuvonnasta.**

Luonnon virkistyskäytölle luo puitteita myös moni yksittäinen laki. Ulkoilulaissa (606/1973) säädetään ulkoilureittien, valtion retkeilyalueiden ja leirintäalueiden perustamisen menettelyistä. Laki ei sisällä ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön edistämistä koskevia säännöksiä. Lain mukaan valtion maille, joilla on ulkoilun kannalta huomattava merkitys, voidaan perustaa retkeilyalue. Retkeilyalueilla on järjestettävä metsätalouden harjoittaminen, metsästys ja kalastus sekä muu maa- ja vesialueen käyttö ulkoilutoiminnan tarpeet huomioiden. Retkeilyalueen perustamisesta ja käytön perusteista päättää valtioneuvosto.

Ulkoilulaki on nähty vanhaksi ja kapea-alaiseksi eikä laki ole nimestään huolimatta keskeisin ulkoilua ohjaava laki. Laki ei sisällä ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön edistämistä koskevia säännöksiä eikä sen soveltamisalaan kuulu rahoitus tai viranomaisten ulkoiluun ja luonnon virkistyskäyttöön liittyvät tehtävät. Virkistysalueistakin ulkoilulain soveltamisalaan kuuluvat vain valtion retkeilyalueet. Lakia on myös sovellettu verrattain harvoin. **Useissa yhteyksissä onkin todettu, että ulkoilulaki kaippaa uudistamista.**³⁸

32 Metsähallitus siirtyi kesäkuussa 2023 käyttämään viestinnässään jokamiehenoikeuksista muotoa jokaisenoikeudet.

33 Pekka Tuunanen, Markus Tarasti ja Anne Rautiainen (toim.): Jokamiehenoikeudet ja toimiminen toisen alueella. Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä. Suomen ympäristö 30 | 2012. Ympäristöministeriö 2012.

34 Pekka Tuunanen, Markus Tarasti ja Anne Rautiainen (toim.): Jokamiehenoikeudet ja toimiminen toisen alueella. Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä. Suomen ympäristö 30 | 2012. Ympäristöministeriö 2012.

35 Ulkoilufoorumin järjestöjen ja Suomen Olympiakomitean lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi yksityistielaiaksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 21.3.2017. <https://www.suomenlatu.fi/media/he-yksityistielain-kokonaisuudistus.pdf>.

36 Suomen Latu ry:n lausunto: Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi kaivoslain muuttamisesta (VN/12316/2019) 12.4.2022. <https://www.suomenlatu.fi/uutiset/kaikki-uutiset/lausunnot/2022/04/kaivoslain-muuttaminen.html>.

37 Suomen Latu ry:n lausunto: Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi luonnonsuojelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (VN/12128/2019) 6.9.2021. https://www.suomenlatu.fi/media/20211001_lausuntopyynto-luonnoksesta-hallituksen-esitykseksi-luonnonsuojelulain-ja-eraiden-siihen-liittyvien-lakien-muuttamisesta.pdf.

38 Jouko Kokkonen (toim.): Ulkoilu ja luontoliikunta – monen ministeriön tontilla. Liikuntatieteellisen Seura tutkimuksia ja selvityksiä nro 15. Liikuntatieteellinen Seura ry 2019. JA Leena Eränkö, Katja Kuisma-Sandgren ja Anne Rautiainen: Selvitys ulkoilulain toimivuudesta, soveltamisesta ja muutostarpeista. Suomen Latu ry 2015.

Luonnonsuojelulain (1096/1996) tavoitteena on (1) luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen, (2) luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen, (3) luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävä käytön tukeminen, (4) luonnontuntemuksen ja yleisen luonnonharrastuksen lisääminen sekä (5) luonnontutkimuksen edistäminen. Luonnonsuojelulaki sallii kansallispuistoissa ja luonnonpuistoissa alueen perustustarkoitusta vaarantamattoman opastustoiminnan, retkeilyn ja alueeseen tutustumisen sekä näitä palvelevan rakentamisen. Myös marjojen ja sienten keruu sekä onginta ja pilkkiminen ovat yleensä sallittuja.³⁹ Luonnonsuojelulaki antaa kuitenkin myös mahdollisuuden rajoittaa liikkumista suojelualueilla alueen suojelutavoitteen saavuttamiseksi.

Hallituskaudella 2019–2023 oli käynnissä yli 20 vuotta vanhan luonnonsuojelulain uudistaminen, jotta lain avulla voidaan turvata entistä paremmin Suomen luontoa ja sen monimuotoisuutta sekä pysäyttää Suomen luonnon köyhtyminen. Uudistuksessa tavoiteltiin muun muassa luontotyyppien suojelun vahvistamista, säädöspohjan luomista uhanalaisten luontotyyppien suojelulle sekä eri toimijoiden ympäristötietoisuuden edistämistä luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi. Uudistuksessa luonnonsuojelualueita koskevat säännökset säilyvät pitkälti ennallaan. Hallituksen esitys uudeksi luonnonsuojelulaiksi (HE 79/2022) annettiin eduskunnalle 12.5.2022. Uusi luonnonsuojelulaki tulee voimaan kesällä 2023.⁴⁰ Uudistuksen yhteydessä ei ole tulossa merkittäviä muutoksia luonnon virkistyskäytön sekä luonnossa liikkumisen kannalta.

Vesilain (587/2011) tavoitteena on muun muassa edistää, järjestää ja sovittaa yhteen vesiympäristön käyttöä yhteiskunnallisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävällä tavalla sekä ehkäistä ja vähentää vesiympäristön käytöstä aiheutuvia haittoja sekä parantaa vesiympäristön tilaa. Vesilaissa säädetään muun muassa vesialueiden yleiskäyttöoikeudesta, joka mahdollistaa jokaiselle oikeuden tarpeetonta vahinkoa, haittaa tai häiriötä aiheuttamatta esimerkiksi kulkea vesistöissä ja sen jäällä sekä uida vesistöissä. Vesilaki on oikeusministeriön alaista lainsäädäntöä. Hallituskaudella 2019–2023 vesilakia tarkistettiin kalatalousvelvoitteen ja kalatalousmaksun osalta⁴¹, mutta tarkistuksilla ei ole vaikutuksia vesiympäristössä liikkumiseen.

Laissa Metsähallituksesta (234/2016) säädetään muun muassa Metsähallituksen julkisista hallinto- ja palveluista, kuten luonnon virkistyskäyttöön liittyvien luonto- ja retkeilypalvelujen tuottamisesta sekä kulttuuriomaisuuden vaalimisesta. Metsähallituksen on toiminnassaan otettava huomioon luonnon virkistyskäytön vaatimukset. Metsähallitus hallinnoi ja hoitaa lain nojalla kaikkia luonnonsuojeluun ja retkeilyyn varattuja valtion omistamia alueita. Lain mukaan ympäristöministeriö tulosohjaa Metsähallitusta julkisten hallintotehtävien osalta toimialallaan. Metsähallituslain valmistelusta on vastannut maa- ja metsätalousministeriö.

Lakien lisäksi luonnon virkistyskäyttöä ohjaa kansallispuistojen osalta järjestysääntö, jonka Metsähallitus antaa hallintopäätöksellä. Järjestysäännöissä on kansallispuistokohtaisia eroja sen suhteen, miten ne sallivat luonnon virkistyskäytön puistossa. Jos kansallispuistossa halutaan järjestää esimerkiksi liikunnallinen tapahtuma, puiston johtaja päättää järjestysäännön nojalla mahdollisesta luvasta.⁴²

YHTENVETO: Luonnon virkistyskäyttöön vaikuttavat lukuisat lait. Lait eivät kuitenkaan muodosta kokonaisuutta, joka tukisi ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön edistämistä kokonaisvaltaisesti. Tällä hallituskaudella näihin lakeihin ei ole tehty merkittäviä muutoksia luonnon virkistyskäytön näkökulmasta. Tilannetta voitaisiin parantaa esimerkiksi ulkoilulain uudistamisella.

39 Jouko Kokkonen (toim.): Ulkoilu ja luontoliikunta – monen ministeriön tontilla. Liikuntatieteellisen Seura tutkimuksia ja selvityksiä nro 15. Liikuntatieteellinen Seura ry 2019.

40 Luonnonsuojelulain uudistus. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/lsuudistus>, viitattu 6.10.2022. SEKÄ Hallitus antoi esityksen uudeksi luonnonsuojelulaiksi. Ympäristöministeriön tiedote 12.5.2022.

41 Vesilain tarkistaminen. Oikeusministeriön internetsivut, <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM039:00/2019>. Viitattu 11.5.2023.

42 Suomen Latu ry:n lausunto: Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi luonnonsuojelulaiksi ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (VN/12128/2019) 6.9.2021. https://www.suomenlatu.fi/media/20211001_lausuntopyynto-luonnoksesta-hallituksen-esitykseksi-luonnonsuojelulaiksi-ja-eraiden-siihen-liittyvien-lakien-muuttamisesta.pdf.

Strategiat ja suunnitelmat

Ympäristöministeriön vuonna 2022 uudistama strategia **Parempi ympäristö tuleville sukupolville** ulottuu vuoteen 2035. Yksi ministeriön työssä entistä voimakkaammin painottuva teema on hyvinvointia tukevat elinympäristöt. **Uudistetussa strategiassa on tunnistettu lähiluonnon merkityksen kasvu ja nostettu hyvin esiin luonnon virkistyskäyttö.** Strategiassa on asetettu tavoitteeksi, että vuoteen 2035 mennessä lähiluonnon saavutettavuuteen on kiinnitetty erityistä huomiota rakennetussa ympäristössä ja eri väestöryhmien mahdollisuudet virkistäytyä luonnossa vahvistuvat. Tavoitteena on, että luontoalueita – niin kaupunkien viheralueita kuin retkeilyalueita ja kansallispuistoja – käytetään entistä enemmän virkistykseen.⁴³ Välillisesti tavoitteet edistävät myös liikuntaa ja liikkumista, sillä luonnossa liikuntaan pääasiassa omin lihasvoimin.

Myös ministeriöiden tulevaisuuskatsauksen ympäristöministeriön osuudessa on tunnistettu luonnon virkistyskäytön merkitys. Myös tulevaisuuskatsauksen mukaan ministeriön tavoitteena on, että luontoalueita käytetään entistä enemmän virkistykseen. Tavoitteena on myös, että yhä useampi löytää itselleen sopivia tapoja liikkua luonnossa, mikä vahvistaa ihmisten terveyttä, hyvinvointia ja luontosuhdetta. Tulevaisuuden ratkaisun suunniksi katsauksessa nostetaan esille ulkoilulain uudistaminen sekä kuntien, valtion että kolmannen sektorin toimien tukeminen luonnon virkistyskäytön, luonnon monimuotoisuuden ja luontosuhteen parantamiseksi.⁴⁴

Ympäristöministeriön johdolla on laadittu tällä hallituskaudella (2022) ensimmäistä kertaa **Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030.** Strategiaa on valmisteltu laajassa yhteistyössä eri ministeriöiden ja toimijoiden kanssa. Strategian missiona on auttaa kansalaisia yhteydessä luontoon ja sitä arvostaen voimaan paremmin. Strategian visiona on panostaa luonnon virkistyskäyttöön kansallisena menestystekijänä, nostaa lähiluonto arvoonsa päätöksenteossa ja että yhä useampi löytäisi itselleen sopivan tavan liikkua luonnossa. Strategisiksi tavoitteiksi on määritelty lähiluonnon saavutettavuus, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, luonnon kestävyden vaaliminen virkistyskäytössä, voimavarojen tunnistaminen ja yhteistyö sekä luonnon virkistyskäytön monimuotoisuus.⁴⁵

Strategiassa on laadittu toimintalinjaukset strategian vision ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Ympäristöministeriö on osavastuussa toimintalinjauksista muun muassa jokamiehenoikeuksien ja luonnossa liikkumisen ohjeistuksien tunnettuuden lisäämisestä, virkistyskäyttöön varattujen alueiden (esim. kansallispuistot) ylläpitämisestä ja parantamisesta sekä palveluiden kehittämistä, luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksien tunnettuuden lisäämisestä, kansallisen ulkoilutietopalvelun tuottamisesta, sekä yhteistyön edistämisestä luonnon virkistyskäytössä.⁴⁶

Myös Metsähallituksen strategiassa Kasvatamme huomista on tunnistettu hyvinvoinnin ja luonnon virkistyskäytön merkitys. Strategiassa määritetään Metsähallituksen toiminnan keskeiset tavoitteet ja toimintaa koskevat linjaukset vuoteen 2025 asti. Metsähallituksen visio koostuu viidestä teemasta, joista yksi on hyvinvointi. Hyvinvointi-teema sisältää strategisina lupauksina muun muassa tavoitteet lisätä kaikille terveyttä ja hyvinvointia edistäviä luonto- ja eräelämyksiä sekä virkistysmahdollisuuksia.⁴⁷

Metsähallituksen toiminta valtion maa- ja vesialueilla perustuu **luonnonvarasuunnitelmiin**, jotka laaditaan yhdessä sidosryhmien ja kumppanien kanssa. Luonnonvarasuunnitelmissa linjataan valtion omistamien maa- ja vesialueiden pitkän aikavälin käyttöä, yhteensovitetaan eri käyttömuotojen tarpeita sekä

43 Parempi ympäristö tuleville sukupolville. Ympäristöministeriön strategia vuoteen 2035.

44 Ympäristöministeriö. Ministeriöiden tulevaisuuskatsaus 2022: Yhteiskunnan tila ja päätöksiä vaativat kysymykset. Valtioneuvoston julkaisu 2022:58. Valtioneuvosto 2022.

45 Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 - Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisu 2022:13. Valtioneuvoston kanslia 2022.

46 Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 - Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisu 2022:13. Valtioneuvoston kanslia 2022.

47 Metsähallituksen strategia ja vastuullisuusohjelma. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/metsahallitus/nain-toimimme/strategia-ja-vastuullisuusohjelma/>. Viitattu 11.5.2023.

ohjataan Metsähallituksen toimintaa alueella. Suunnitelmat tehdään viiden vuoden ajanjaksolle.⁴⁸ **Yksi suunnitelmien keskeisistä teemoista on virkistyskäyttömahdollisuuksien turvaaminen ja kehittäminen.** Suunnitelmissa nousevat esiin myös saavutettavuus- ja esteettömyys-asiat. Lisäksi virkistysalueet ovat yksi suunnitelmissa käytettävistä mittareista.

Metsähallitus on laatinut Luontopalveluille ja Eräpalveluille toimintaohjelman **Hyvinvoiva luonto, hyvinvoiva ihminen - Terveys ja hyvinvointi 2025.** Ohjelman päämääränä on, että suomalaisten terveys ja hyvinvointi kohenevat monimuotoisesta luonnosta ja suomalaiset ovat aktiivista ulkoilukansaa, jolle luonto on olennainen osa arkea ja vapaa-aikaa. Ohjelmalla halutaan myös lisätä ihmisten sosiaalista, fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia monimuotoisen luonnon ja vireän luontosuhteen avulla. Ohjelman mukaan Luontopalvelujen ja Eräpalvelujen roolina on (1) vaalia monimuotoista luontoa, tuottaa laadukkaita palveluja lähivirkistykseen, matkailun ja eräilyn tarpeisiin, (2) innostaa luontoon ja vahvistaa ihmisten luontosuhdetta sekä (3) olla aktiivinen kehittäjä ja kumppani sekä yhteistyön koordinaattori.⁴⁹

Ohjelman ensimmäisenä teema on ”Lähiluonnosta kansallispuistoihin”. Ohjelman mukaan luonnossa liikkumiseen tarvitaan sekä arjessa helposti saavutettavaa lähiluontoa, että vetovoimaisia luontoalueita irtiottoon arjesta, kuten kansallispuistoja. Toisena teemana on ”Rohkeasti luontoon”, jolla halutaan taata kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet luontoharrastukseen. Kolmantena teemana on ”Viestinnällä ja yhteistyöllä tuloksiin”, joka korostaa hyvän viestinnän merkitystä suomalaisten innostamisessa ulos luontoon arjessa ja vapaa-aikana. Ohjelman toteutumista seurataan muun muassa viherjatkumoiden määrällä, luontokohteiden käyntimäärien kehityksellä ja sidosryhmäkyselyillä.⁵⁰ **Ohjelman toteuttamiseksi Metsähallitus on toteuttanut erilaisia liikkumista ja liikuntaa edistäviä hankkeita.**

Metsähallituksella on voimassa oleva **monimuotoisuus-, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma vuosille 2023–2026.** Yksi keskeinen osa suunnitelmaa on saavutettavuus ja esteettömyys. Metsähallituksen tavoitteena on kehittää esteettömyyttä ja saavutettavuutta siten, että jokaisella on mahdollisuus toimia mahdollisimman itsenäisesti, täysivaltaisesti sekä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Metsähallitus edistää luonnon virkistyskäytön yhdenvertaisuutta ja palvelujen esteettömyyttä.⁵¹

YHTEENVETO: Luonnon virkistyskäyttö, esteettömyys ja saavutettavuus on tunnistettu hyvin osana ympäristöministeriön ja Metsähallituksen strategioita ja suunnitelmia. Strategioissa on nostettu viime vuosina esille esimerkiksi kansallispuistojen lisäksi yhä enemmän myös lähiluonnon merkitys luonnon virkistyskäytössä. Hallituskaudella 2019–2023 laadittiin ympäristöministeriön johdolla ensimmäistä kertaa poikkihallinnollinen Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030, jossa määriteltiin tavoitteita ja toimia eri hallinnaloille luonnonvirkistyskäytön edistämiseksi.

Poikkihallinnolliset toimielimet

Ympäristöministeriö asetti alkukesästä 2022 **koordinaatioryhmän**, jonka tehtävänä on valmistella kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian 2030 toimeenpanosuunnitelma ja koordinoita strategian toteutumista sekä sen seuranta. Koordinaatioryhmän toimikausi on vuoden 2025 loppuun.⁵²

48 Luonnonvarasuunnitelmat ohjaavat toimintaamme. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/maat-ja-vedet/alueiden-kayton-suunnittelu/luonnonvarasuunnittelu/>. Viitattu 11.5.2023.

49 Hyvinvoiva luonto, hyvinvoiva ihminen - Terveys ja hyvinvointi 2025 -ohjelma. Metsähallitus Luontopalvelut ja Eräpalvelut. Metsähallitus 2017.

50 Hyvinvoiva luonto, hyvinvoiva ihminen - Terveys ja hyvinvointi 2025 -ohjelma. Metsähallitus Luontopalvelut ja Eräpalvelut. Metsähallitus 2017.

51 Metsähallituksen monimuotoisuus-, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2023–2026.

52 Vastaus kirjalliseen kysymykseen kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian toimeenpanosta. Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 419/2022 vp.

Resurssiohjaus

Ympäristöministeriön hallinnonalalla on lisätty hallituskaudella 2019–2023 määrärahoja Metsähallitukselle julkisten hallintotehtävien hoitamiseen. Vuoden 2019 Luontopalvelujen *perusrahoitus* näihin tehtäviin oli noin 32 miljoonaa euroa, ja vuonna 2022 perusrahoitus oli noin 45 miljoonan euron tasolla. Tehtäviin osoitettiin myös määräaikaista *erillisrahoitusta*, joiden myötä toteutunut vuotuinen panostus vaihteli hallituskaudella 55–81 miljoonan euron välillä. Perus- ja erillismäärärahoja käytetään muun muassa kansallispuistojen, muiden luonnonsuojelualueiden ja -kohteiden, erämaa-alueiden käytön, hoidon, ennallistamisen, seurannan ja opastustoiminnan menoihin sekä luonnonsuojelualueilla ja -kohteilla rakentamisen, perusparantamis-, korjaus-, kunnossapito- ja purkumenoihin.

Valtion talousarviossa Metsähallituksen toiminnan vaikuttavuustavoitteeksi ympäristöministeriön toimialan osalta on määritelty muun muassa, että luonnossa virkistäytyminen lisää hyvinvointia ja luonnon arvostusta, jota tuetaan aktiivisella viestinnällä. Määrällisiä tavoitteita on asetettu muun muassa kansallispuistojen ja muiden yleisökohteiden kokonaiskäyntimäärälle (9,4 milj. kävijää vuodelle 2022), kävijöiden rahankäytön aikaansaamalle paikallistalousvaikutukselle (375 milj. euroa vuonna 2022) sekä luontokeskusten ja maastopalveluiden asiakastyytyväisyydelle (4,4, asteikkona 1–5). Metsähallituksen tehtäviksi on määritelty muun muassa ylläpitää ja kehittää laadukkaita ja vastuullisesti tuotettuja luonnon virkistys- ja matkailukäytön palveluita, vähentää retkeily- ja opastuspalveluiden korjausvelkaa sekä viestien edistää kansalaisten ympäristötietoisuutta ja luonnon virkistyskäytön hyvinvointivaikutuksia.⁵³

Luontokohteiden kysynnän voimakas kasvu ja kävijöiden aktiviteettien monimuotoistuminen asettavat kohteiden kestävyydelle, saavutettavuudelle ja asiakasturvallisuudelle entistä kovempia vaatimuksia. Kohteiden infran kunnostaminen ja kehittäminen edellyttävät pitkäjänteistä ja vakaata perusrahoitusta. Hallituskaudella 2019–2022 Metsähallitukselle on kohdistettu *erillisrahoitusta* luonnon virkistys- ja matkailukäytön infran kunnostukseen ja uudistamiseen yhteensä noin 38 milj. euroa (YM noin 32 milj. euroa ja MMM noin 6 milj. euroa). Korjausvelkaa on poistettu myös *perusrahoituksella*. Vuonna 2019 korjausvelkaa oli yhteensä noin 39,4 milj. euroa, joka on saatu poistettua kyseisiltä kohteilta.⁵⁴ Uutta korjausvelkaa on kuitenkin syntynyt, ja vuoden 2022 lopussa korjausvelan tilanne on karkean arvion mukaan kolme miljoonaa euroa.⁵⁵

Valtion kansallispuistoihin ja retkeilyalueisiin sijoittama rahasumma palautuu yhteiskunnalle arvioiden mukaan monikertaisesti takaisin paikallisena yritystoimintana ja työpaikkoina. Valtio rahoittaa budjettivaroin kansallispuistojen ja retkeilyalueiden peruspalvelut. Elinkeinosektori luo lähialueille mahdolliset matkailupalvelut. Esimerkiksi 40 kansallispuiston kävijöiden kokonaistulo- ja työllisyysvaikutukset vuonna 2021 olivat yhteensä arviolta 310,3 milj. euroa ja 2 452 henkilötyövuotta.⁵⁶

Ympäristöministeriöstä on myönnetty myös erilaisia avustuksia kunnille luonnon virkistyskäytön edistämiseen. Kunnille on myönnetty **avustusta seudullisesti ja valtakunnallisesti merkittävien virkistysalueiden hankintaan.** Hankintojen tulee edistää luonnon monimuotoisuuden suojelua.⁵⁷ Hallituskaudella 2019–2023 avustusta myönnettiin yhteensä noin 206 000 euroa (kaksi hanketta).

Erityisesti hallituskauden 2019–2023 toimenpiteenä avustettiin kansallisten kaupunkipuistojen kunnostamista ja kehittämistä, johon on myönnetty yhteensä 2,9 miljoonaa euroa. Avustusta myönnettiin kansallisten kaupunkipuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmien mukaisiin ja niiden erityisten arvojen suo-

53 Valtion talousarvio 2022.

54 Valtiovarainvaliokunnan mietintö VaVM 33/2021 vp (10.12.2021).

55 Virkistyskäytön johtava asiantuntija Sakari Kokkonen, Metsähallitus, sähköpostivastaus 29.5.2023.

56 Kansallispuistojen, valtion retkeilyalueiden ja eräiden muiden suojelu- ja virkistysalueiden kävijöiden rahankäytön paikallistaloudelliset vaikutukset vuonna 2021. Metsähallitus, Luontopalvelut.

57 Ympäristöhallinnon vuosittain myönnettävät valtionavustukset. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/ymparisto-hallinnon-harkinnanvaraiset-valtionavustukset>. Viitattu 5.10.2022.

jelua tukeviin luonnonhoitotoimenpiteisiin, luontoa kulutukselta suojaavan infrastruktuurin rakentamiseen sekä lähiluonnossa liikkumisen mahdollisuuksien parantamiseen.⁵⁸

Toisena hallituskauden 2019–2023 toimenpiteenä myönnettiin kunnille erillisavustuksena 9,6 miljoonaa euroa lähivirkistysalueiden kunnostus- ja kehittämisavustusta vuonna 2021. Avustuksen tavoitteena oli luoda laadukkaita ja helposti saavutettavia lähivirkistysalueita sekä sitä kautta edistää väestön ulkoilumahdollisuuksia lähiluonnossa.⁵⁹ Avustusta myönnettiin yhteensä 215 hankkeelle, joiden oli määrä toteutua vuoden 2021 aikana eri puolella Suomea, mutta kaikki hankkeet eivät lopulta toteutuneet. Avustushakemuksia saapui 256 ja avustuksia haettiin yhteensä yli 17 miljoonalla eurolla. Avustettavat hankkeet sisälsivät muun muassa olemassa olevien reittien ja rakenteiden kunnostamista, uusien lähireittien ja niiden palvelurakenteiden rakentamista sekä reittien maastoon merkitsemistä ja opasteiden laatimista.⁶⁰

Ympäristöministeriö myöntää **harkinnanvaraisia valtionavustuksia muun muassa tutkimus- ja kehittämishankkeisiin**⁶¹, joissa on ollut mukana luonnon virkistyskäyttö -teema (ks. kohta ”Tiedon tuottaminen ulkoilusta ja luonnon virkistyskäytöstä sekä kehittämishankkeet”).

YHTEENVETO: Ympäristöministeriön vuosittainen tuki luonnon virkistyskäytön edistämiseksi on kohdistunut valtaosin Metsähallitukselle julkisten hallintotehtävien hoitamiseen, kuten kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueiden menoihin. Metsähallituksen Luontopalveluille osoitettu vuotuinen perusrahoitus ja erillisrahoitus näihin tehtäviin on vaihdellut hallituskaudella 2019–2023 55–81 miljoonan euron välillä. Kasvaneen rahoituksen avulla on pystytty merkittävästi muun muassa vähentämään luontokohteiden infran korjausvelkaa viime vuosina. Lisäksi ympäristöministeriö on tukenut kuntia virkistysalueiden hankinnassa sekä lähivirkistysalueiden ja kaupunkipuistojen kunnostamisessa ja kehittämisessä (13 milj. euroa).

Luonnonsuojelualueiden hallinnointi ja palvelut (Metsähallitus)

Luonnonsuojelualueilla turvataan luonnon monimuotoisuutta, mutta huolehditaan myös virkistys- ja retkeilyalueiden säilymisestä. Luonnonsuojelualueita ovat muun muassa kansalliset ja luonnonpuistot, erämaa-alueet ja yksityisille maille perustetut suojelualueet.⁶² Luonnonsuojelualueet tarjoavat monia luontoliikunnan mahdollisuuksia, kuten retkeilyreittejä ja luontopolkuja sekä hiihtoreittejä. Kohteet ovat toimintaympäristöjä monille urheilu- ja liikuntatapahtumille, kuten polkujuoksu-, hiihto- ja maastopyöräilytapahtumille. **Metsähallituksen hallinnoimille valtion suojelualueille (kansallispuistot, valtion retkeilyalueet ja muut virkistyskäytöllisesti merkittävät suojelualueet ja retkeilykohteet) tehtiin yhteensä noin 7,4 miljoonaa käyntiä vuonna 2022**⁶³.

Luonnonsuojelualueista **kansallispuistot** ovat retkeily- ja virkistyskohteina suosituimpia. **Suomessa on 41 kansallispuistoa, joiden hallinnoinnista vastaa Metsähallitus.** Kansallispuistoverkosto on alueellisesti kattava aina Etelä-Suomesta pohjoisimpaan Lappiin. Kansallispuistoissa pyritään tarjoamaan Suomen luonnon arvokkaimpia kohteita, mutta samalla ne tarjoavat myös erilaisia luontomatkailupal-

58 Kaksi erityisavustushakua kunnille käynnistyy: Avustusta lähivirkistysalueiden sekä kansallisten kaupunkipuistojen kunnostamiseen ja kehittämiseen. Ympäristöministeriön tiedote 21.9.2020.

59 Kaksi erityisavustushakua kunnille käynnistyy: Avustusta lähivirkistysalueiden sekä kansallisten kaupunkipuistojen kunnostamiseen ja kehittämiseen. Ympäristöministeriön tiedote 21.9.2020.

60 Valtiolta mittava tuki lähivirkistysalueiden kunnostukseen. Ympäristöministeriön tiedote 31.3.2021. <https://ym.fi/-/valtiolta-mittava-tuki-lahivirkistysalueiden-kunnostukseen>

61 Avustukset ja tuet. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/avustukset-ja-tuet>. Viitattu 20.2.2023.

62 Luonnonsuojelualueet. Ympäristöministeriön internetsivut, www.ym.fi/fi-FI/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelualueet. Viitattu 20.2.2023.

63 Käyntimäärät maastossa. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/vapaa-aika-luonnossa/kayntimaarat/kayntimaarat-maastossa/>. Viitattu 11.5.2023.

veluita ja liikkumis- ja liikuntamahdollisuuksia. Kansallispuistojen lisäksi Suomessa on 19 luonnonpuistoa, jotka on perustettu tieteellisiin tarkoituksiin ja ovat pääosin yleisöltä suljettuja⁶⁴

Jokainen kansallispuisto perustetaan erityislalla. Puisto voidaan perustaa vain valtion omistamille maille ja vesille. Puiston pinta-alan on oltava perustamisvaiheessa vähintään 1 000 hehtaaria. Uusin kansallispuisto on Sallan kansallispuisto, joka perustettiin vuonna 2022.⁶⁵ **Kansallispuistojen pinta-ala on kasvanut viime vuosina.** Vuonna 2016 puistojen pinta-ala oli yhteensä 990 000 hehtaaria ja vuonna 2022 yhteensä 1 012 983 hehtaaria⁶⁶. **Kansallispuistojen kävijättyytyväisyys on pysynyt hyvällä tasolla koko 20 vuoden ajan:** Kävijättyytyväisyysindeksi oli 4,21 (asteikko 1-5)⁶⁷.

Metsähallituksen hallinnoimien erilaisten reittien (kansallispuistot ja muut alueet) kilometrimäärässä on tapahtunut vaihtelevaa kehitystä viime vuosina. Retkeilyreittien ja luontopolkujen määrä on vähentynyt vuodesta 2016 lähes 1 500 kilometrillä noin 6 300 kilometristä reiluun 4 800 kilometriin. Hiihtoreittien ja latu-urien kilometrimäärä on vähentynyt vielä merkittävämmiin. Kesäreittien ja hiihtoreittien määrän väheneminen johtuu pääosin tilastointitavan/taustalaskennan muutoksesta. Näiden reittipohjien määrä Metsähallituksen alueilla on pysynyt sinänsä melko ennallaan. Sen sijaan veneily- ja vesiretkelyreittien sekä moottorikelkkareittien kilometrimäärä on hieman kasvanut viime vuosina. (Taulukko 2)⁶⁸

Taulukko 2. Metsähallituksen hallinnoimien reittien kilometrimäärä 2016–2021.

REITTI	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Retkeilyreitit ja luontopolut (km)	6 308	6 158	5 113	4 959	4 811	4 826
Hiihtoreitit ja latu-urat (km)	2 204	2 196	1 301	1 173	776	575
Veneily- ja vesiretkelyreitit (km)	724	716	961	961	947	935
Moottorikelkkaurat ja -reitit (km)	3 980	3 706	3 892	3 863	4 200	4 238
YHTEENSÄ (KM)	13 216	12 776	11 267	10 956	10 734	10 574

Kansallispuistojen ja retkeilyalueiden yhteispituudesta 23 % on kuntoluokitettu yhtenäisellä tavalla, joten tiedon kattavuus ei riitä muodostamaan kokonaiskuvaa reittien kunnosta, vain suuntaa antavan arvion. **Kuntoluokituksen saaneista reiteistä 69 % on hyväkuntoisia, 27 % keskinkertaisessa kunnossa ja 4 % huonossa kunnossa.** Reittien kunnostukseen on panostettu viime vuosina, minkä myötä hyväkuntoisten reittien osuus on kasvanut. Kunnostustoimia on toteutettu erityisesti vilkkaimmissa kansallispuistoissa ja valtion retkeilyalueilla.⁶⁹ (Kuvio 7) **Myös kävijöiden tyytyväisyys reitteihin ja rakenteisiin on parantunut koko 2010-luvun ajan ja oli 4,4 vuonna 2019 (asteikko 1–5)⁷⁰.**

64 Kansallis- ja luonnonpuistot muodostavat luonnonsuojeluverkoston rungon. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/kansallis-ja-luonnonpuistot>. Viitattu 15.9.2022.

65 Kansallis- ja luonnonpuistot muodostavat luonnonsuojeluverkoston rungon. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/kansallis-ja-luonnonpuistot>. Viitattu 15.9.2022.

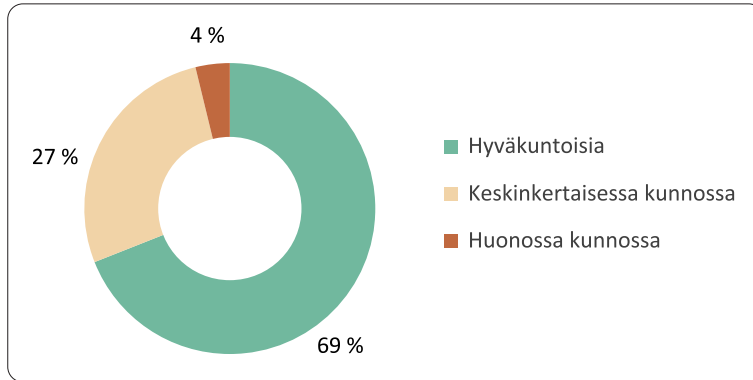
66 Metsähallituksen sähköpostitse toimittamat tiedot 16.9.2022.

67 Henna Konu (ym.): Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisu. Sarja A 236. Metsähallitus 2021.

68 Metsähallituksen sähköpostitse toimittamat tiedot 26.9.2022 ja 12.5.2023.

69 Metsähallituksen sähköpostitse toimittamat tiedot 16.9.2022.

70 Henna Konu (ym.): Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisu. Sarja A 236. Metsähallitus 2021.

Kuvio 7. Kansallispuistojen ja retkeilyalueiden reittien kuntoluokitus.

Kansallispuistoissa liikutaan paljon lihasvoimin. Suosituimpia ulkoiluharrastuksia kansallispuistoissa ovat kävely ja retkeily. Suurin osa kävijöistä liikkuu puistoissa rauhallisella tai keskiraskaalla teholla keskimäärin noin neljä tuntia vuorokaudessa. Voimaperäisen liikunnan harrastajat käyttivät aikaa keskimäärin 1,9 tuntia. Vuorokaudessa puistoissa kuljettu matka oli keskimäärin 13 kilometriä.⁷¹

Kansallispuistokäyntien viisi tärkeintä motiivia ovat säilyneet samoina viimeiset 20 vuotta: luonnon kokeminen, maisemat, rentoutuminen, poissa melusta ja saasteista ja henkinen hyvinvointi. Viimeisten 15 vuoden aikana yksi eniten kasvaneista motiiveista on ollut kuntoilu. Nykyään kansallispuistoista haetaan yhä enemmän hyvinvointia ja vähemmän tietoa tai erityistaitojen oppimista.⁷²

Ikääntyneiden kävijöiden osuuden kasvu vaikuttaa kansallispuistojen palvelutarpeeseen tulevaisuudessa ja lisää tarvetta esteettömille palveluille. Ikääntyneiden lisäksi kansallispuistojen palvelujen suunnittelussa tulee ottaa jatkossa vahvemmin huomioon myös muut esteettömyyttä tarvitsevat erityisryhmät.⁷³ Kansallispuistojen kehittämisessä onkin panostettu viime vuosina myös esteettömyyteen. **Useimmat kansallispuistot ovat jo nyt osittain esteettömiä.** Metsähallituksen pitkän aikavälin tavoitteena on, että kaikista kansallispuistoista löytyy jatkossa esteettömiä reittejä ja palveluja. Nykyisin kansallispuistoissa tehtävien korjausinvestointien yhteydessä tarkastellaan, että voisiko myös kohteen esteettömyyttä parantaa.⁷⁴

Retkeilyn ja luontoharrastusten suosion kasvu näkyy kansallispuistojen suosiossa. Kansallispuistokäyntien määrä on kasvanut vuoden 2000 noin 0,83 miljoonasta käynnistä 3,2 miljoonaan käyntiin vuonna 2019. Samalla ajanjaksolla puistojen määrä kasvoi 30:stä 40:een. Käyntien määrän kasvua ei kuitenkaan selitä vain puistoverkoston määrän kasvu. **Erytisest naisten ja iäkkäämpien kävijöiden osuudet ovat kasvaneet.** Suosion kasvuun taustalla ovat muun muassa luonnon kiinnostavuuden kasvu, terveys ja hyvinvointitrendi, kaupungistuminen, kansallispuistobrändin vahvistuminen ja kansallispuistojen kiinnostavuuden kasvu matkakohteena.⁷⁵

71 Hannu Kaikkonen (ym.): Terveystä ja hyvinvointia kansallispuistoista – Tutkimus kävijöiden kokemista vaikutuksista. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 208. Metsähallitus 2014.

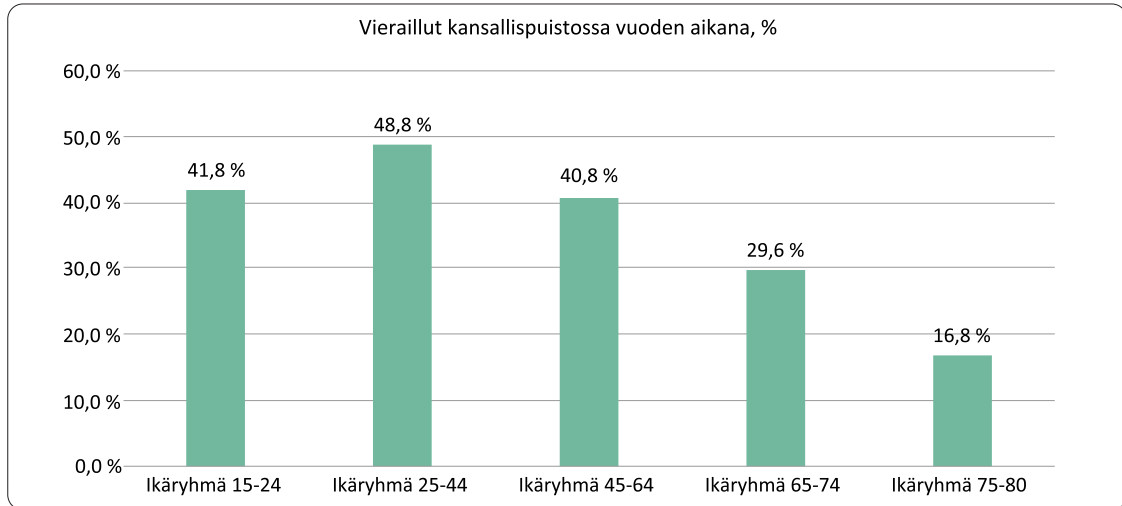
72 Henna Konu (ym.): Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 236. Metsähallitus 2021.

73 Henna Konu (ym.): Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 236. Metsähallitus 2021.

74 Kansallispuistot tarjoavat kymmeniä luontoelämyksiä myös pyörätuolilla liikkuville – Metsähallitus rakentaa lisää esteettömiä retkikohteita. Yle Uutiset 29.6.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12000563>

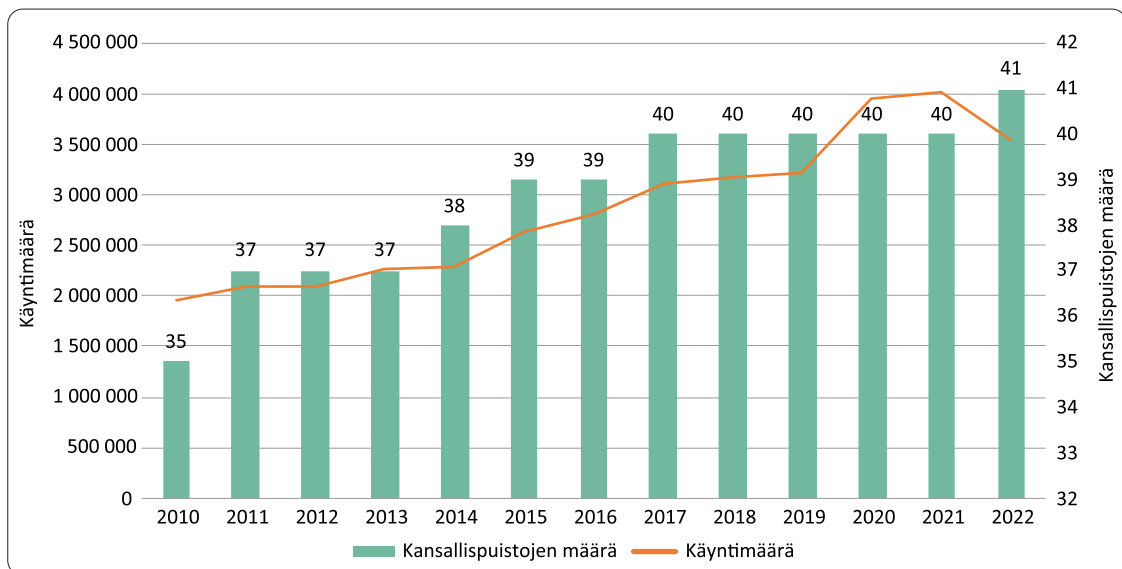
75 Henna Konu (ym.): Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 236. Metsähallitus 2021. SEKÄ Tutkimus kansallispuistojen virkistyskäytöstä 20 vuoden ajalta: Kansallispuistojen kiinnostavuus on kasvanut ja kävijöiden palvelutarpeet monipuolistuneet. Luontoon.fi-sivusto 10.12.2020, <https://www.luontoon.fi/-/tutkimus-kansallispuistojen-virkistysk%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4-20-vuoden-ajalta-kansallispuistojen-kiinnostavuus-on-kasvanut-ja-k%C3%A4vij%C3%B6iden-palvelutarpeet-monipuolistuneet>.

Vuonna 2020 noin 40 % aikuisväestöstä (15–80-vuotiaat) oli vierailut kansallispuistossa kuluneen vuoden aikana. Kansallispuistoissa käy eniten nuoria aikuisia (noin 49 % vierailut) ja toiseksi eniten lapsia ja nuoria (noin 42 %) sekä 45–64-vuotiaita (41 %). Sen sijaan 65–74-vuotiaista noin 30 % ja 75–80-vuotiaista 17 % oli vierailut kansallispuistossa vuoden aikana (Kuvio 8)⁷⁶. Kansallispuistossa vierailleen aikuisväestön osuus on kasvanut vuodesta 2010, jolloin 27 % aikuisväestöstä (15-74-vuotiaat) oli vierailut kansallispuistossa kuluneen vuoden aikana.⁷⁷

Kuvio 8. Vuoden aikana kansallispuistossa kotimaassa vierailleen osuus (%) ikäryhmittäin.⁷⁸

Koronapandemia aiheutti kansallispuistojen käyntimääriin vielä oman kysyntähuipun. Vuonna 2020 kävijöitä oli jo lähes neljä miljoonaa, mikä oli 23 % enemmän kuin vuonna 2019.⁷⁹ Kysyntähuippu kuitenkin tasaantui vuonna 2022, jolloin käyntejä kertyi noin 3,6 miljoonaa kertaa⁸⁰. Silti vuonna 2022 kansallispuistoissa vierailtiin vilkkaammin kuin ennen koronapandemiaa.

Kuvio 9. Kansallispuistojen määrien ja käyntimäärien kehitys 2010–2022.⁸¹

76 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

77 Tuija Sievänen ja Marjo Neuvonen (toim.): Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja 212. Metsäntutkimuslaitos 2011.

78 Neuvonen, Marjo (ym.): Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Luonnonvarakeskus 2022.

79 Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030. Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisu 2022:13.

80 Käyntimäärät maastossa. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/vapaa-aika-luonnonssa/kayntimaarat/kaynti-maarat-maastossa/>. Viitattu 11.5.2023.

81 Käyntimäärien kehitys. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/vapaa-aika-luonnonssa/kayntimaarat/kaynti-maarien-kehitys/>. Viitattu 16.5.2023.

Kansallis- ja luonnonpuistojen lisäksi Suomessa on 12 **erämaa-alueita**, jotka on perustettu erämaalailla pohjoisimpaan Lappiin vuonna 1991. Erämaa-alueiden hoidosta vastaa Metsähallitus. Erämaa-alueiden osalta tavoitteena on säilyttää alueiden erämaaluonne, turvata saamelaiskulttuuri ja luontaiselinkei-not sekä kehittää luonnon monipuolista käyttöä ja käytön edellytyksiä. Erämaat toimivat merkittävinä virkistyskäytön kohteina lappilaisille ja niiden avulla ylläpidetään lappilaisia eränkäyntiperinteitä ja -kulttuuria.⁸²

Paikallisesti tärkeitä liikkumisympäristöjä ovat myös kymmenen **kansallista kaupunkipuistoa**, jotka ovat kaupunkiympäristöissä sijaitsevia arvokkaiden kulttuuri- ja luonnonmaisemien sekä virkistysalueiden laajoja kokonaisuuksia. Kaupungit ovat sitoutuneet oman alueensa kaupunkipuistojen säilyttämiseen ja hoitamiseen. Kaupunkipuistojen perustamisesta päättää ympäristöministeriö kaupungin hakemuksesta.⁸³

YHTEENVETO: Metsähallitus hallinnoi ympäristöministeriön ohjauksessa erilaisia luonnonsuojelualueita, jotka ovat suosittuja retkeily- ja virkistyskohteita. Luonnonsuojelualueista suosituimpia retkeily- ja virkistyskohteita ovat kansallispuistot, joita on alueellisesti kattavasti aina Etelä-Suomesta pohjoisimpaan Lappiin. Kävijöiden tyytyväisyys kansallispuistojen reitteihin ja rakenteisiin on parantunut koko 2010-luvun ajan ja on nykyisin hyvällä tasolla. Kansallispuistojen kävijämäärät (erityisesti iäkkäiden osuus) ovat kasvaneet merkittävästi viime vuosina, mikä vaikuttaa kansallispuistojen kehittämis- ja palvelutarpeeseen tulevaisuudessa.

Luontomatkailun edistäminen (Metsähallitus)

Vapaa-ajan matkailu Suomessa pohjautuu vahvasti luontoon ja siihen kytkeytyviin palveluihin. Luontomatkailussa on tunnistettu merkittäviä kasvumahdollisuuksia, ja siitä on tullut merkittävä työllistäjä ja vientitoimiala erityisesti Pohjois-Suomessa. Kaupallisen toiminnan ytimessä ovat luontoon perustuvia ohjelmalveluja tarjoavat yritykset, mutta myös luontoympäristössä sijaitsevat majoitus- ja ravitsemispalvelut muodostavat merkittävän osan alan liiketoiminnallisesta tuloksesta. Luontomatkailun on arvioitu olevan nykyisin noin 25–30 % Suomen matkailusta.⁸⁴

Ympäristöministeriön hallinnonalan tehtäviin kuuluu myös edistää **luontomatkailua** Suomessa. Luontomatkailu on luontoympäristössä (metsät, vesistöt, maaseutu jne.) tapahtuvaa matkailutoimintaa, jossa luontoelämyksillä sekä luonnossa tapahtuvalla toiminnalla on keskeinen merkitys matkailutapahtuman sisällölle. Kansallispuistoilla ja muilla suojelualueilla sekä luontokohteilla on suuri merkitys matkailun vetovoimatekijöinä Suomessa. Erilaiset lihasvoimalla toteutettavat aktiviteetit, kuten vaellus, melonta ja pyöräily ovat keskeinen osa luontomatkailun matkailutuotteita.⁸⁵

Matkailun edistämistä linjaa Suomessa **Yhdessä enemmän – kestävä kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun** -matkailustrategia vuosille 2019–2028. Strategiassa on asetettu matkailun kehittämisen tavoitteet vuoteen 2028 asti ja toimenpiteet vuosille 2019–2023. Yhtenä teemana Strategiassa nostetaan esille **luontomatkailu**. Strategian mukaan luonto ympäristönä mahdollistaa monipuoliset aktiviteetit (ml. pyöräily, kalastus ja metsästys) ympärivuotisesti. Kestävän luontomatkailun kehittämi-

82 Lapin erämaa-alueet. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/maat-ja-vedet/suojelualueet/eramaa-alueet/>. Viitattu 15.9.2022.

83 Kansalliset kaupunkipuistot turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/kansalliset-kaupunkipuistot>. Viitattu 15.9.2022.

84 Yhdessä enemmän – kestävä kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun Suomen matkailustrategia 2019–2028 ja toimenpiteet 2019–2023. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:60. JA Henna Konu ym.: Uutta liiketoimintaa kestävä luontomatkailun ja virkistyskäytön ympärille – Kirjallisuuskatsaus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 45/2017. Valtioneuvoston kanslia, 28.04.2017. SEKÄ Henna Konu ym.: Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 236. Metsähallitus 2021.

85 Kesän luontoaktiviteettien kehittämisstrategia 2015–2018. Matkailun edistämiskeskus 2014.

nen ja kansallispuistojen hyödyntäminen ovat keskiössä kansainvälisen matkailukysynnän kasvattamisessa. Tavoitteena on muun muassa tuottaa kansallispuistojen ja muiden valtion luontoalueiden palveluita. Vastuu luontomatkailun edistämisestä on Visit Finlandilla, Metsähallituksella, ympäristöministeriöllä, maa- ja metsätalousministeriöllä, työ- ja elinkeinoministeriöllä, yrityksillä ja erilaisilla muilla organisaatioilla.⁸⁶

Luontomatkailu edistäminen on tunnustettu myös osana **Suomen Biotalousstrategiaa** (2022). Strategian mukaan luonto ympäristönä mahdollistaa monipuoliset aktiviteetit niin maalla, vedessä kuin ilmassa ympärivuotisesti (esimerkiksi pyöräily). Strategian tavoitteena on, että luonnon ekosysteemien monimuotoisuuteen perustuva matkailuliiketoiminta monipuolistuu, kasvaa ja löytää uusia ansaintalogiikoita. Vastuu toimenpiteistä on ympäristöministeriöllä, maa- ja metsätalousministeriöllä sekä työ- ja elinkeinoministeriöllä.⁸⁷

Luontomatkailun edistäminen on tärkeä myös osa Metsähallituksen strategiaa ja toimintakenttää. Metsähallituksen strategiassa **Kasvatamme huomista** nostetaan esille yhtenä strategisena lupauksena tavoite parantaa kumppanien mahdollisuuksia kehittää turvallista ja kestävää luonto- ja erämatkailua Metsähallituksen kohteilla.⁸⁸ Metsähallituksen tavoitteena on kehittää valtion mailla olevien matkailualueiden palveluja siten, että ne luovat hyvinvointia niin ihmisille kuin yrityksillekin. Pääosa valtion maiden matkailuliiketoiminnasta sekä valtaosa esimerkiksi hiihtoreiteistä sijaitsee metsätalousalueilla. Myös metsästys- ja kalastusmatkailu sekä suuret liikunta- ja urheilutapahtumat kohdistuvat useimmiten monikäyttömetsiin. Monikäyttömetsien matkailu- ja virkistysreitit suunnitellaan yhteistyössä kuntien ja/tai matkailuyritysten kanssa.⁸⁹

Metsähallitus edistää luontomatkailua myös kehittämällä esimerkiksi kansallispuistojen matkailuinfraa. Kansallispuistojen hyödyntäminen on tunnettu yhdeksi keskeiseksi keinoksi kasvattaa kansainvälistä matkailukysyntää Suomessa⁹⁰. Metsähallitus myös kaavoittaa, myy ja vuokraa valtion alueilta tontteja matkailuyritysten ja yksityisten ihmisten käyttöön. Lisäksi Metsähallitus on kehittänyt palvelujen tuotetusta yhdessä yritysten kanssa. Osana tätä kehittämistyötä on edistetty esimerkiksi vaellus, pyöräily- ja melonta-aktiviteetteja tarjoavien toimijoiden palveluita.⁹¹

Tiedon tuottaminen ulkoilusta ja luonnon virkistyskäytöstä sekä kehittämishankkeet

Ympäristöministeriön tutkimus- ja kehittämistoiminnalla (T&K-toiminta) tuotetaan hallintoa palvelevaa tietoa ennakoivia, arvioivia, päätöksentekoa, kansallisen sekä kansainvälisen ympäristöpolitiikan ja -lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa varten. Ympäristöministeriö laati vuonna 2020 oman T&K-strategian **Ympäristöministeriön T&K toiminnan strategia 2025 - Tutkimus- ja kehittämistoiminta ministeriön tukijalkana**.⁹² Ministeriön T&K-strategiassa ei määritellä yksittäisiä teemoja tai alueita, joihin tutkimus- ja kehittämistoimintaa halutaan erityisesti kohdistaa.

YM:n T&K-strategian mukaan ministeriön tulosohejuuksessa toimiva **Suomen ympäristökeskus SYKE** on tutkimuslaitoksista ministeriön tärkein yksittäinen T&K-kumppani, jolta ministeriö saa tarpeisiinsa vas-

86 Yhdessä enemmän – kestävä kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun Suomen matkailustrategia 2019–2028 ja toimenpiteet 2019–2023. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:60.

87 Suomen biotalousstrategia. Kestävästi kohti korkeampaa arvonlisää. Työ- ja elinkeinoministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, valtiovarainministeriö ja valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:3. Työ- ja elinkeinoministeriö 2022.

88 Metsähallituksen strategia ja vastuullisuusohjelma. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/metsahallitus/nain-toimimme/strategia-ja-vastuullisuusohjelma/>. Viitattu 11.5.2023.

89 Metsähallitus ja matkailu valtion alueilla. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/maat-ja-vedet/alueiden-kayton-suunnittelu/toiminta-matkailualueilla/>. Viitattu 31.8.2022.

90 Yhdessä enemmän – kestävä kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun Suomen matkailustrategia 2019–2028 ja toimenpiteet 2019–2023. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:60.

91 Metsähallitus ja matkailu valtion alueilla. Metsähallituksen internetsivut, <https://www.metsa.fi/maat-ja-vedet/alueiden-kayton-suunnittelu/toiminta-matkailualueilla/>. Viitattu 31.8.2022.

92 Ympäristöministeriön T&K toiminnan strategia 2025. Tutkimus- ja kehittämistoiminta ministeriön tukijalkana. Ympäristöministeriö 6/2020.

taavaa tietoa, asiantuntijatukea ja -palvelua.⁹³ SYKE on valtion tutkimuslaitos, joka tarjoaa asiantuntemusta ja riippumatonta tietoa globaaleihin ilmiöihin, kuten ilmastonmuutokseen ja luontokatoon. SYKE:ssä työskentelee noin 700 henkilöä ja se on tuottanut viime vuosina reilut 600 tieteellistä sekä muuta julkaisua.⁹⁴ **SYKE on toteuttanut hankkeita tai ollut mukana hankkeissa, joissa on ollut mukana aktiivisen liikkumisen ja liikunnan näkökulma.**

Liikunnallinen elämäntapa kestävän kasvun aikaansaajana (STYLE) -hanke (2019–2023) on merkittävään liikkumiseen ja liikuntaan liittyvä hanke, jossa SYKE on ollut viime vuosina mukana. STYLE:ssa tutkitaan kestävän kasvun edellytyksiä arkiliikunnan edistämisen keinoin. Hankkeessa tutkitaan keinoja, joilla eri ikäryhmien liikkumista voidaan lisätä siten, että ratkaisut edistävät samalla aktiivisten kulkutapojen käyttöä ja liikkuvaa elämäntapaa tukevaa liiketoimintaa. Hanketta rahoittaa Suomen Akatemian yhteydessä toimiva Strategisen tutkimuksen neuvosto. SYKE:n asiantuntemusalaat ovat hankkeessa olleet ympäristöpolitiikka, maankäytön suunnittelu ja kaupunkialueiden kehittäminen kevyenliikenteen ja viheralueiden käytön näkökulma.⁹⁵

Ympäristöministeriö on ollut myös rahoittamassa Luonnonvarakeskus Luken toteuttamaa **Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi (LVVI) -tutkimusta**. LVVI tuottaa noin kymmenen vuoden välein perustietoa luonnon virkistyskäytöstä ja luontomatkailusta. Aikaisemmat tiedonkeruut on toteutettu vuosina 1998–2000 ja 2009–2010 ja viimeisin, LVVI3 on toteutettu vuosina 2018–2022. Osana LVVI-tutkimusta toteutetaan ulkoilututkimus, joka tuottaa tilastotietoja ulkoilusta ja raportin Luonnon virkistyskäytöstä 2020. Ulkoilututkimus-kysely kertoo, mitä ja miten paljon väestö harrastaa ulkoilua ja muuta virkistäytymistä luontoympäristössä Suomessa.⁹⁶

Lisäksi Metsähallitus toteuttaa tutkimus- ja selvityshankkeita, joissa osassa on mukana myös luonnon virkistyskäytön näkökulma. Metsähallitus on toteuttanut esimerkiksi yhdessä Luonnonvarakeskuksen kanssa **Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000-2019 -tutkimuksen**, jossa tarkastellaan kansallispuistokävijöiden profiilia sekä kävijöiden näkemyksiä ja käyttäytymistä kahdenkymmenen vuoden ajanjakson aikana. Metsähallitus on tehnyt ja teettänyt vuodesta 2000 lähtien yhtenäisiä **kävijätutkimuksia** suojelu- ja retkeilyalueilta. Kävijätutkimuksilla tuotetaan tietoa muun muassa kävijärakenteesta, harrastuksista, tyytyväisyydestä ja käynnin kestosta.⁹⁷

3.2. Maankäytön suunnittelun ja kaavoituksen ohjaus sekä osallistuminen liikennejärjestelmien ja liikkumisen kehittämiseen

Elinympäristön kokonaisuus muodostuu **yhdyskuntasuunnittelun** prosessissa. Liikuntaan ja liikkumiseen liittyen suunnitteluprosessissa määritellään esimerkiksi virkistys- ja urheilupalvelualueiden sekä ulkoilureittien sijainnit. Yhdyskuntasuunnittelulla on lisäksi keskeinen merkitys liikunnan ja fyysisesti aktiivisen arjen olosuhteisiin. Viihtyisä, turvallinen ja esteetön elinympäristö kannustaa fyysisesti aktiiviseen liikkumiseen. Lisäksi asuntojen, työpaikkojen, palveluiden ja harrastusten sijainnit, etäisyydet ja yhteydet vaikuttavat kulkutapavalintoihin. Kävelyä ja pyöräilyä edistää sujuva ja yhtenäinen kävely- ja pyörätieverkosto.

93 Ympäristöministeriön T&K toiminnan strategia 2025. Tutkimus- ja kehittämistoiminta ministeriön tukijalkana. Ympäristöministeriö 6/2020.

94 Tutkittua ympäristötietoa kestävyysmurroksen edistämiseksi. Suomen ympäristökeskuksen internetsivut, https://www.syke.fi/fi-FI/Syke_Info. Viitattu 12.5.2023. SEKÄ Ympäristötieto julkaisuissa. Suomen ympäristökeskuksen internetsivut, <https://www.syke.fi/julkaisut>. Viitattu 12.5.2023.

95 Liikunnallinen elämäntapa kestävän kasvun aikaansaajana (STYLE). STYLE-hankkeen internetsivut, <https://www.styletutkimus.fi/>. Viitattu 5.9.2022.

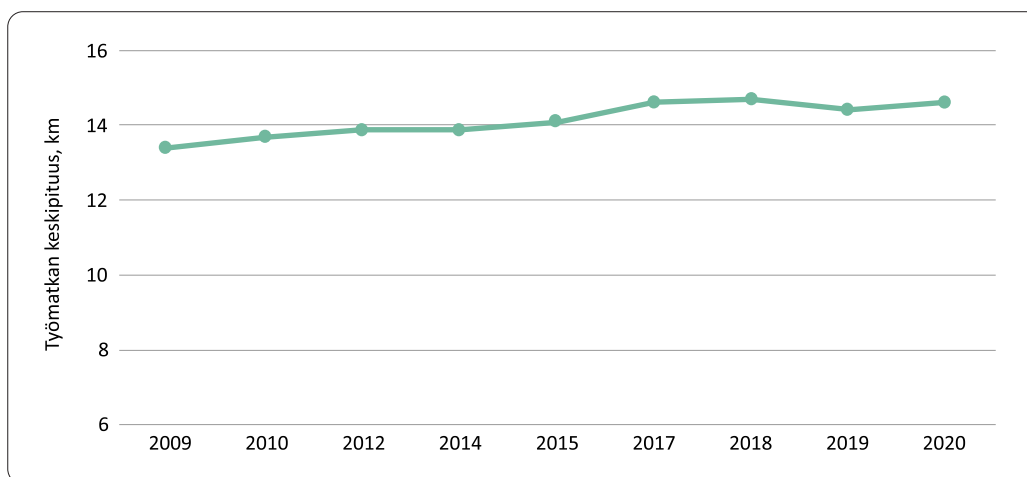
96 Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi 3. Luonnonvarakeskuksen internetsivut, <https://www.luke.fi/fi/projektit/lvvi3p>. Viitattu 5.9.2022.

97 Henna Konu ym.: Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 236. Metsähallitus 2021. SEKÄ Ks. esimerkiksi Ulla Tiikkainen: Sallan kansallispuiston ja Sallatunturin alueen kävijätutkimus 2022. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 269. Metsähallitus 2023.

Aktiivista liikkumista tukeva yhdyskuntarakenne

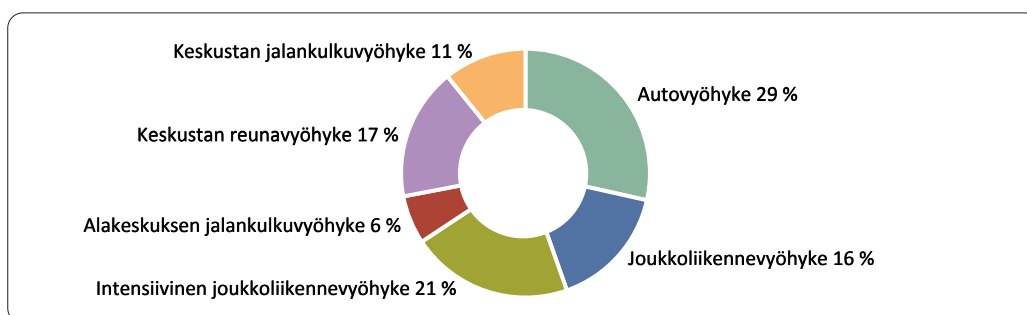
Yhdyskuntarakenteella tarkoitetaan työssäkäyntialueen, kaupunkiseudun, kaupungin tai muun taajaman sisäistä rakennetta, kuten väestön, työpaikkojen, palvelujen ja vapaa-ajan alueiden sekä näitä yhdistävien liikenneväylien sijoittumista ja suhdetta⁹⁸.

Yhdyskuntarakenteen kehittämisessä ei näytä tapahtuneen erityistä positiivista valtakunnallista kehitystä viime vuosina kävelyn ja pyöräilyn kannalta. Tosin vuonna 2019 työmatkan keskipituus laski ensimmäistä kertaa mittaushistoriassa, mutta ensimmäisenä koronapandemiavuonna keskipituus taas kasvoi hieman. Viime vuosina keskipituus on kuitenkin pysynyt melko vakaana, noin 14,4–14,7 kilometrissä. Työmatkan keskipituus on edelleen pidempi kuin reilut 10 vuotta sitten (13,4 km vuonna 2009).⁹⁹ (Kuvio 10) Lyhyiden (alle 2 km) työmatkojen osuus oli koko maassa 22 % ja alle 10 km työmatkojen osuus 63 %¹⁰⁰.

Kuvio 10. Työmatkojen keskipituus 2009–2020.¹⁰¹

Autovyöhykkeellä asuvien osuus kaupunkiseutujen väestöstä on ollut loivassa laskussa. Autovyöhykkeellä asui 28,5 % kaupunkiseutujen taajamaväestöstä vuonna 2020. Verrattuna vuoteen 2017, autovyöhykkeen osuus on pienentynyt. Väestöosuus on kasvanut keskustan reunavyöhykkeellä ja intensiivisellä joukkoliikennevyöhykkeellä. Vuosina 2019–2020 keskustan jalankulkuvyöhyke kasvoi 19 kaupunkiseudulla 34:stä.¹⁰² (Kuvio 11)

Kuvio 11. Väestö yhdyskuntarakenteen vyöhykkeillä 2020.¹⁰³

98 Yhdyskuntarakenne. Ympäristö.fi -verkkosivusto, https://www.ymparisto.fi/fi-fi/elinymparisto_ja_kaavoitus/yhdyskuntarakenne. Viitattu 21.2.2023.

99 Alueidenkäytön vuosikatsaus 2022. Kehityksen suunnat. Suomen ympäristökeskus 2023.

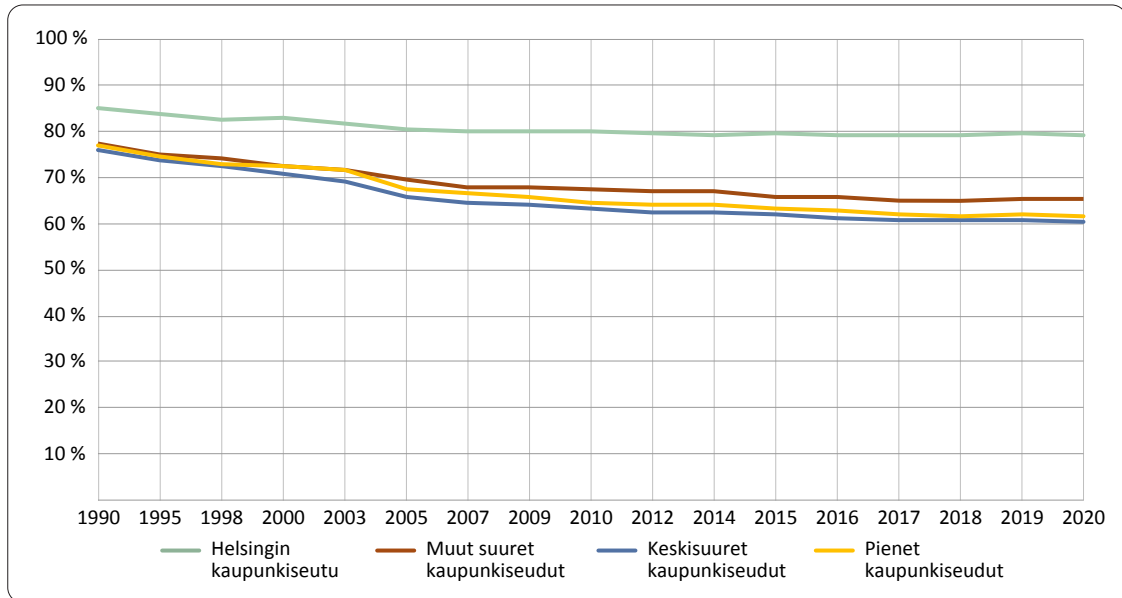
100 Alueidenkäytön vuosikatsaus 2021. Taajamien muutokset piirtävät kuvan alue- ja yhdyskuntarakenteesta. Suomen ympäristökeskus 2022.

101 Alueidenkäytön vuosikatsaus 2022. Kehityksen suunnat. Suomen ympäristökeskus 2023.

102 Alueidenkäytön vuosikatsaus 2021. Taajamien muutokset piirtävät kuvan alue- ja yhdyskuntarakenteesta. Suomen ympäristökeskus 2022.

103 Alueidenkäytön vuosikatsaus 2022. Kehityksen suunnat. Suomen ympäristökeskus 2023.

Kestävän työmatkan edellytykset¹⁰⁴ ovat huomattavasti vähentyneet Suomessa erikokoisilla kaupunkiseuduilla pitkällä aikavälillä ja verrattuna 1990-luvun alkuun. Erityisesti 2000-luvun alkuvuosina tapahtunut yhdyskuntarakenteen hajautumiskehitys näkyy jyrkkänä heikentymisenä kestävän työmatkan edellytyksissä. **Viime vuosina laskeva kehitys näyttää jo tasaantuneen kaiken kokoisilla kaupunkiseuduilla.** Nykyisin Helsingin kaupunginseudulla 79 %:lla väestöstä työmatka on kuljettavissa kestävästi, kun muilla kaupunkiseuduilla osuus vaihtelee 60–65 % välillä. (Kuvio 12)

Kuvio 12. Kestävillä kulkumuodoilla kuljettavissa olevien työmatkojen osuus eri kokoisilla kaupunkiseudulla 1990–2020.¹⁰⁵

Lasten koulumatka alakouluun näyttää pidentyneen 2000-luvulla ainakin tiheän taajaman alueella asuvilla¹⁰⁶. Vielä 2000-luvun alussa 38 %:lla 7–12-vuotiaista oli linnuntietä enintään 500 metriä lähimpään alakouluun, mutta vuonna 2016 osuus oli tippunut noin 33 %:iin¹⁰⁷. Koulumatka voi muodostaa merkittävän osan lapsen tai nuoren päivittäisestä liikunta-aktiivisuudesta. Koulumatkan kasvu voi heikentää lasten mahdollisuuksia kulkea koulumatkat itsenäisesti ja turvallisesti aktiivisilla kulkumuodoilla, kuten kävellen tai pyöräillen.

LIITU-tutkimuksen 2022 tulosten perusteella yläkoululaisten koulumatkat ovat pitempiä kuin alakoululaisilla. Alakoululaisista (3. ja 5. luokat) yli kolmen kilometrin koulumatka on 26 %:lla LIITU-tutkimukseen osallistuneista ja yläkoululaisista (7. ja 9. luokat) 52 %:lla tutkimukseen osallistuneista. Kun koulumatkan pituus on alle kilometrin, alakoululaisissa koulumatkan aktiivisesti kulkevien osuus on keväisin ja syksyisin 95 % ja talvisin 91 %. Yli viiden kilometrin koulumatkan kulki aktiivisesti 14 % keväisin ja syksyisin sekä 6 % talvisin.¹⁰⁸

LIITU-tutkimukseen 2021 osallistuneista lukiolaisista noin 40 % asui alle kolmen kilometrin etäisyydellä opiskelupaikastaan ja lähes puolella opiskelumatka oli yli viisi kilometriä. Keskimäärin lukiolaisista 38

¹⁰⁴ Indikaattorissa työmatkan ajatellaan olevan helposti kuljettavissa jalkaisin tai pyörällä, kun sen pituus on linnuntietä enintään neljä kilometriä. Joukkoliikenteen valitsemista taas pidetään helppona, jos sekä työmatkan alku- että loppupää sijaitsevat jalankulku- tai joukkoliikennevyöhykkeellä.

¹⁰⁵ Alueidenkäytön vuosikatsaus 2022. Kehityksen suunnat. Suomen ympäristökeskus 2023.

¹⁰⁶ Etäisyys määritetään suorana linnuntie-etäisyytenä. Todellinen matka tietä pitkin on usein noin 20–30 prosenttia pitempi. Alakoulujen saavutettavuutta tarkastellaan tässä tiheän taajaman alueella, joka vastaa tiiviydeltään asemakaavoitettua aluetta.

¹⁰⁷ Yhdyskuntarakenteen indikaattorit, Suomen Ympäristökeskuksen internetsivut, <https://www.ymparisto.fi/yhdyskuntarakenteindikaattorit>. Viitattu 21.2.2023.

¹⁰⁸ Turunen, M. ym. 2023. Aktiivisesti kuljetut koulumatkat. Teoksessa Kokko, S. & Martin, L. (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2022. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2023:1.

% kulki opiskelumatkansa kävellen tai pyörällä. Alle viiden kilometrin opiskelumatkat kuljettiin pääosin aktiivisesti molemmissa tutkimukseen osallistuneissa ikäluokissa. **Tärkein opiskelumatkan aktiiviseen kulkemiseen vaikuttava tekijä on opiskelumatkan pituus**, sillä enintään kolmen kilometrin opiskelumatkoista 80 % kuljettiin lihasvoimin, mutta yli viiden kilometrin matkoista vain 15 %.¹⁰⁹

Valtaosalla väestöstä kauppa on lähellä: Noin 27 % väestöstä asuu alle 500 metrin päässä lähimmästä päivittäistavarakaupasta. Noin 1,2 miljoonaa ihmistä asuu Suomessa 1–2 kilometrin päässä kaupasta, jolloin kaupassa käynti onnistuu lähtökohtaisesti helposti kävellen tai pyörällä. Reilulla kymmenellä prosentilla etäisyys lähimpään kauppaan on yli 5 kilometriä.¹¹⁰

Lähivirkistykseen soveltuva alue löytyy 300 metrin päässä noin 96 %:lle väestöstä ja 500 metrin päässä 99,4 %:lle väestöstä¹¹¹. Laadultaan erilaisten viheralueiden saavutettavuus kuitenkin vaihtelee. Valtaosa (88 %) kaupunkiseutujen asukkaista asuu korkeintaan 300 metrin päässä vähintään 1,5 hehtaarin kokoisesta viheralueesta. Kaupunkiseutujen asukkaista noin puolet asuu laajojen (vähintään 10 ha) viheralueiden tai metsien (vähintään 3 ha) välittömässä läheisyydessä. Alle viidennes kaupunkiseutujen väestöstä asuu alle 300 metrin päässä vesialueista sekä viheralueista, joilla on virkistyspalveluita, kuten lintutorneja, opastuspisteitä, laavuja, uimapaikkoja tai ulkoliikuntapaikkoja.¹¹²

Normiohjaus ja muut säännökset

Maankäytön suunnittelu ja ohjaus perustuvat **maankäyttö- ja rakennuslakiin (132/1999)** sekä **maankäyttö- ja rakennusasetukseen (895/1999)**. Lain tavoitteena on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä. Lisäksi tavoitteena on turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asiantunteumuksen monipuolisuus sekä avoin tiedottaminen.

Maankäyttö- ja rakennuslaissa tai -asetuksessa ei viitata suoraan liikuntaan ja liikkumiseen. Lailla ja asetuksella vaikutetaan kuitenkin keskeisesti ihmisten elinympäristöön ja sitä kautta mahdollisuuksiin liikkua fyysisesti aktiivisilla kulkutavoilla ja harrastaa liikuntaa. Laissa määritellyn alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on muun muassa edistää turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomista. Tavoitteena on myös edistää liikenteen tarkoituksenmukaista järjestämistä sekä erityisesti joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen toimintaedellytyksiä.

Maankäyttö- ja rakennuslaissa ja -asetuksessa säädetään maankäytön suunnittelujärjestelmästä: valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista, maakuntakaavasta, yleiskaavasta ja asemakaava.

Valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista päättää valtioneuvosto. Valtakunnallisilla alueidenkäyttötavoitteilla linjataan alueidenkäyttöä valtakunnallisesti merkittävistä asioista, jotka on huomioitava alueidenkäytön suunnittelussa ja valtion viranomaisten toiminnassa. (ks. kohta Strategiat ja suunnitelmat)

Maakunnan liitto vastaa alueensa **maakuntakaavan** laatimisesta. Maakuntakaavassa esitetään alueiden käytön ja yhdyskuntarakenteen periaatteet ja osoitetaan maakunnan kehittämisen kannalta tarpeellisia alueita. Maakuntakaavassa on kiinnitettävä erityisesti huomiota muun muassa maakunnan tarkoituksenmukaiseen alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, ympäristön ja talouden kannalta kestäviin liikenteen ja teknisen huollon järjestelyihin sekä virkistykseen soveltuvien alueiden riittävyteen. Liikuntaan ja liikku-

109 Sami Kokko, Riikka Hämylä ja Leena Martin (toim.): Nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2020. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2021:1.

110 Alueidenkäytön vuosikatsaus 2021. Taajamien muutokset piirtävät kuvan alue- ja yhdyskuntarakenteesta. Suomen ympäristökeskus 2022.

111 Elinympäristön tietopalvelu Liiteri

112 Viinikka ym. 2022. Laadukkaiden viheralueiden saavutettavuus kaupungeissa vaihtelee – ulkoilu viheralueella yhteydessä terveyteen. Tutkimuksesta tiiviisti 53/2022. THL.

miseen maakuntakaava vaikuttaa esimerkiksi kuntarajat ylittävien reitistöjen ja viherrakenteen yhtenäisyyden osalta.

Kuntatasolla tehtävä kaavoitus on keskeisin taso liikunnan ja liikkumisen edellytysten luomisessa. **Yleiskaavan** laatimisesta vastaa kunta. Yleiskaavan tarkoituksena on kunnan tai sen osan yhdyskuntarakenteen ja maankäytön yleispiirteinen ohjaaminen sekä toimintojen yhteen sovittaminen. Yleiskaavassa on otettava huomioon muun muassa mahdollisuudet liikenteen (erityisesti joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen) tarkoituksenmukaiseen järjestämiseen kestäväällä tavalla, mahdollisuudet turvalliseen, terveelliseen ja eri väestöryhmien kannalta tasapainoiseen elinympäristöön sekä virkistykseen soveltuvien alueiden riittävyys.

Asemakaavan laadinnasta vastaa kunta. Asemakaava laaditaan alueiden käytön yksityiskohtaista järjestämistä, rakentamista ja kehittämistä varten. Sen tarkoituksena on osoittaa tarpeelliset alueet eri tarkoituksia varten ja ohjata rakentamista ja muuta maankäyttöä paikallisten olosuhteiden, kaupunki- ja maisemakuvan, hyvän rakentamistavan, olemassa olevan rakennuskannan käytön edistämisen ja kaavan muun ohjaustavoitteen edellyttämällä tavalla.

Kaavoitukseen liittyvissä säädöksissä ei viitata suoraan väestön liikunnan ja liikkumisen edistämiseen yhdyskuntasuunnittelulla. Säädöksissä viitataan kuitenkin kevyeen liikenteeseen (kävely ja pyöräily), turvalliseen ja terveelliseen elinympäristöön ja virkistykseen soveltuviin alueisiin, mitkä kaikki liittyvät välillisesti liikkumisen edistämiseen.

Hallituskaudella 2019-2023 jatkettiin **maankäyttö- ja rakennuslain kokonaisuudistusta**. Eduskunta hyväksyi 1.3.2023 uuden rakentamislain ja jo aikaisemmin kokonaisuuteen liittyvät lait rakennetun ympäristön tietojärjestelmästä, maankäyttö- ja rakennuslain muutoksesta ja rakentamisen pätevyyksistä. Rakentamislaki tulee voimaan 1.1.2025. Lakiuudistuksen päätavoitteita ovat olleet hallitusohjelman mukaisesti hiilineutraali yhteiskunta, luonnon monimuotoisuuden vahvistaminen sekä rakentamisen laadun parantaminen ja digitalisaation edistäminen¹¹³. **Lakiuudistuksella ei ole suorilla vaikutuksia liikuntaan ja liikkumiseen liittyen.** Hiilineutraaliustavoitteen liittyvät kävelyn ja pyöräilyn edistämisen toimet ovat kuitenkin merkittäviä toimia myös liikunnan ja liikkumisen edistämisen näkökulmasta. Seuraavalla hallituskaudella jatketaan uuden alueidenkäyttölain valmistelua.

Strategiat ja ohjelmat

Ympäristöministeriön strategiassa **Parempi ympäristö tuleville sukupolville** (2022) yksi painottuva teema on hyvinvointia ja sujuvaa arkea tukevat elinympäristöt. Strategiassa on tunnistettu alue- ja yhdyskuntarakenteen merkitys väestön hyvinvoinnille. Strategian tavoitteena on, että kaupungeissa toiminnot tulisi suunnitella ensisijaisesti yhdyskuntarakenteen sisään hyvien joukkoliikenneyhteyksien varrelle. Liikkumisen ratkaisujen ja palveluiden tulisi tukea sujuvaa arkea kaikkialla siten, että ihmisten ja palveluiden on mahdollista liikkua päästöttömästi.¹¹⁴

Ministeriöiden tulevaisuuskatsauksen ympäristöministeriön osuudessa tavoitteena on rakennetun ympäristön terveellisyys, turvallisuus ja viihtyisyys. Tavoitteeksi on kirjattu myös tarve parantaa lähi- luonnon saavutettavuutta. Tulevaisuuskatsauksessa linjataan, että yleisesti saavutettavuuteen kävellen, pyöräillen tai julkisilla liikennevälineillä tulee kiinnittää huomiota ja palveluita vahvistaa. Liikkumisen ja asumisen ratkaisut ja palvelut sekä digitalisaatio tukevat sujuvaa arkea kaikkialla siten, että ihmisten ja palveluiden on mahdollista liikkua päästöttömästi.¹¹⁵

113 Maankäyttö- ja rakennuslaki. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/maankaytto-ja-rakennuslaki> viitattu 2.2.2023 JA Eduskunta hyväksyi rakentamisen päästöjä pienentävät ja digitalisaatiota edistävät lait, <https://mrluudistus.fi/uutiset/eduskunta-hyvakysyi-rakentamisen-paastoja-pienentavat-ja-digitalisaatiota-edistavat-lait/> viitattu 5.4.2023.

114 Parempi ympäristö tuleville sukupolville. Ympäristöministeriön strategia vuoteen 2035.

115 Ministeriöiden tulevaisuuskatsaus 2022. Yhteiskunnan tila ja päätöksiä vaativat kysymykset. Valtioneuvoston julkaisu 2022:58.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden avulla valtioneuvosto linjaa alueidenkäyttöä valtakunnallisesti merkittävässä asioissa, jotka on tarpeen ottaa huomioon niin alueidenkäytön suunnittelussa kuin valtion viranomaisten toiminnassa.¹¹⁶ Valtion rooli alueidenkäytön suunnittelussa on kaventunut merkittävästi viimeisten vuosikymmenien aikana. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ovat osana alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää tärkeä väline valtion alueidenkäyttöintressien muotoilemisessa, konkretisoimisessa ja välittämässä varsinaiseen alueidenkäytön suunnitteluun.¹¹⁷

Ympäristöministeriö vastaa alueidenkäyttötavoitteiden valmistelusta yhteistyössä muiden ministeriöiden, maakuntien liittojen sekä muiden viranomaisten ja toimijoiden kanssa, joita asia koskee. Voimassa olevat (2017) valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ovat: 1. Toimivat yhdyskunnat ja kestävä liikkuminen, 2. Tehokas liikennejärjestelmä, 3. Terveellinen ja turvallinen elinympäristö, 4. Elinvoimainen luonto- ja kulttuuriympäristö sekä luonnonvarat ja 5. Uusiutumiskykyinen energiahuolto. Liikunnan edistäminen kiinnittyy näistä erityisesti tavoitteisiin 1. ja 4.¹¹⁸

Toimivien yhdyskuntien ja kestävästi liikkumisen osalta tavoitteena on muun muassa edistää palvelujen, työpaikkojen ja vapaa-ajan alueiden hyvää saavutettavuutta sekä kävelyä, pyöräilyä ja joukkoliikennettä. Merkittävät uudet asuin-, työpaikka- ja palvelutoimintojen alueet tulee olla hyvin saavutettavissa joukkoliikenteen, kävelyn ja pyöräilyn kannalta. Elinvoimainen luonto- ja kulttuuriympäristö sekä luonnonvarojen osalta tavoitteena on muun muassa huolehtia virkistyskäyttöön soveltuvien alueiden riittävydestä sekä viheralueverkoston jatkuvuudesta.¹¹⁹

Ympäristöministeriön koordinoimassa **Kestävä kaupunki -ohjelmassa (2019–2023)** on ollut tavoitteena tuottaa kestävä kehitys luottavuutta yhdistäviä ratkaisuja kestäväan kaupunkikehitykseen sekä tiivistää valtion ja kaupunkien yhteistyötä. Ohjelmaan on osallistunut noin 90 kaupunkia tai kuntaa ja noin 70 muuta toimijaa. Ohjelmassa on ratkottu kuntien yhteisiä kestävyysaasteista, vahvistettu kestävyysjohtamista, testattu uusia ratkaisuja sekä tuettu hyvien ratkaisujen leviämistä kunnasta toiseen.¹²⁰

Ohjelmassa on ollut mukana myös liikuntaa ja liikkumista edistäviä toimenpiteitä. Esimerkiksi Nääs-MaaS-kokeilussa testattiin 3.-9.-luokkalaisten harrastuskyttiläpalvelua, tavoitteena sekä vähentää yksityisautoilun aiheuttamaa ympäristökuormaa että säästää vanhemmilta kuljettamiseen kuluvaa aikaa. Tampereen kaupungin KELI-kokeilussa kehitettiin Tampere.Finland-sovelluksen hiilijalanjälkilaskuriin yhdistetty kävelyn ja pyöräilyn aktiivisuuslaskuri, jonka avulla kannustettiin asukkaita liikkumaan kestävämmiin ja tutkittiin terveysheräteviestien vaikutuksia liikkumisvalintoihin. FCG:n Kaupunkilabro-kokeilussa testattiin menetelmää, jolla kartoitettiin nuorten näkökulmaa julkisten reittien ja paikkojen käveltävyyteen Kangasalla, Espoossa ja Tampereella. Hämeenlinnan BikeLab-pyöräpajakokeilu tarjosi nuorille mahdollisuuden osallistua matalan kynnyksen pyöräpajaan, josta saattoi siirtyä opiskelemaan polkupyörämekaniikkaa ammatilliseen osatutkintoon. Tämä koulutus vakiintui Suomen ensimmäiseksi pyörämekaanikon osakoulutukseksi.¹²¹

Kuntien ilmatoratkaisut -ohjelman 2018-2023 tavoitteena on edistää kuntien ja alueiden ilmastotyötä Suomessa. Kuntien ilmatoratkaisut -ohjelman kautta on lähdetty rahoittamaan yli 70 kuntien ja alueiden ilmastohanketta (tilanne vuoden 2021 puolella välissä). Hankkeiden teemat ovat kuntien ja alueiden itsensä muotoilemia ja heidän tarpeisiinsa vastaavia. Monet niistä liittyvät kunnan sisäiseen ilmastojohdantamiseen käytäntöihin sekä kuntalaisten ja yritysten ilmastotoimien edistämiseen. Mukana on ollut ainakin yksi suoraan liikkumista edistävä hanke. Kuopion kaupungin Viisaat arjen matkat -hankkeen tavoitteena oli lisätä koulumatkoilla ja koulupäivien aikana jalankulun ja pyöräilyn kulku-

116 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja niiden kehittäminen VAT-esiselvityshankkeen loppuraportti. Ympäristöministeriön julkaisu 2022:27.

117 Aleks Heini ja Hanna Partinen: Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja niiden kehittäminen. VAT-esiselvityshankkeen loppuraportti. Ympäristöministeriön julkaisu 2022:27. Ympäristöministeriö 2022.

118 Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista 14.12.2017.

119 Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista 14.12.2017.

120 Kestävä kaupunki -ohjelma. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/kestava-kaupunki-ohjelma>. Viitattu 14.2.2023.

121 Sähköpostitiedonanto/Ympäristöministeriö 20.4.2023.

tapaosuutta peruskoulujen 1-3. luokkalaisilla. Myös muut rahoitetut hankkeet ovat voineet välillisesti edistää liikkumista.¹²²

Informaatio-ohjaus

Ympäristöministeriö on rahoittanut yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa **liikuntakaavoitus.fi -sivustoa**, jossa kerrotaan liikuntaa suosivan elinympäristön suunnittelusta ja rakentamisesta. Ympäristöministeriöstä myönnettiin rahoitusta hankkeelle vuosina 2011-2013. Myös kuluneella hallituskaudella 2019-2023 (vuoteen 2022 saakka), rahoitusta on myöntänyt opetus- ja kulttuuriministeriö (rahoituksessa on ollut välillä katkoksia).¹²³ Sivuston tavoitteena on lisätä kansalaisten, suunnittelijoiden ja päättöksentekijöiden tietoisuutta liikunnalle suotuisista ja liikuntaan kannustavista elinympäristöistä sekä niiden merkityksestä terveydelle. Lisäksi sivustolla pyritään parantamaan liikuntatoimijoiden valmiuksia osallistua kaavoitusprosessiin.¹²⁴

MAL-sopimukset

Valtio solmii suurimpien kaupunkiseutujen kanssa **Maankäytön, asumisen ja liikenteen (MAL) sopimukset**, joilla vahvistetaan seudun kuntien keskinäistä sekä seudun ja valtion välistä yhteistyötä. Sopimuksissa määritellään tavoitteet ja konkreettiset toimenpiteet lähivuosien asuntotuotannolle sekä kestäväen yhdyskuntarakenteen ja liikennejärjestelmän kehittämiseksi. Valtion puolesta sopijaosapuolina ovat ministeriöistä ympäristöministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö sekä valtiovarainministeriö. Tämän hetkisten MAL-sopimuksien kausi Helsingin, Jyväskylän, Kuopion, Lahden, Oulun, Tampereen ja Turun kanssa ulottuu vuoteen 2031.¹²⁵ Yli puolet väestöstä asuu MAL-sopimukset kattavalla alueella.

MAL-sopimuksissa on esillä muun muassa kestävien kulkumuotojen, kuten kävelyn ja pyöräilyn edistäminen sekä viher- ja virkistysalueiden sijainti asuinalueiden läheisyydessä.¹²⁶ Yhdyskuntarakenteen kehittämällä, palvelujen sijoittamisella ja liikennejärjestelmän suunnittelulla luodaan edellytyksiä aktiiviselle liikkumiselle, kuten kävelylle ja pyöräilylle. Yhdyskuntarakenteen kehittäminen riippuu paljon kuntatasolla ja maakuntatasolla tehdyistä kaavoituksellisista ratkaisuista.

Kaupunkirakenteen tiivistäminen saavutettavuuden kannalta parhaissa sijainneissa on kuitenkin merkinnyt toisinaan asuinalueiden läheisten viheralueiden kutistumista. Asumisen laatuun liittyvissä kysymyksissä on tasapainoteltu yhtäältä luontoarvojen ja lähivirkistysmahdollisuuksien sekä toisaalta tiiviin kaupunkirakenteen mahdollistamien palvelujen monipuolisen saatavuuden välillä.¹²⁷

Muut toimenpiteet

Yksi ympäristöministeriön keino vaikuttaa väestön liikkumis- ja liikuntaolosuhteisiin on vaikuttaa **liikennejärjestelmien kehittämiseen** osana maankäytön suunnittelua. Ympäristöministeriön tavoitteena on yhteistyössä valtion eri toimijoiden sekä kuntien kanssa ohjata maankäytön ja liikenteen suunnittelun yhteensovittamista siten, että kestävien kulkutapojen osuus kasvaa. Ministeriön tavoitteena on edistää joukkoliikennettä, kävelyä ja pyöräilyä sekä niiden yhdistämistä muihin liikkumistapoihin.

Ympäristöministeriö osallistuu myös tiiviisti **kansalliseen liikkumisen ohjaukseen**, jonka koordinoinnista vastaa Liikenne- ja viestintävirasto Traficom. Liikkumisen ohjauksen toimien yksi keskeinen tavoite on

122 Kuntien ilmatoratkaisut -ohjelma 2018-2023. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/hankesivu?tunnus=YM025:00/2020>. Viitattu 14.2.2023.

123 Sähköpostitiedoksianto Helka-Liisa Hentilä 18.4.2023.

124 Liikuntakaavoitus.fi -internetsivut, www.liikuntakaavoitus.fi.

125 Maankäytön, asumisen ja liikenteen sopimukset. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/maankayton-asumisen-ja-liikenteen-sopimukset>. Viitattu 14.2.2023.

126 Maankäytön, asumisen ja liikenteen sopimukset. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/maankayton-asumisen-ja-liikenteen-sopimukset>. Viitattu 14.2.2023.

127 Vatiolo ym. 2022. Edunvalvonnasta yhteisen hyvän tavoitteluun? MAL-sopimusmenettelyn arviointi- ja kehittämisselvitys 2022. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:47.

tietoa jakamalla vaikuttaa asenteisiin ja siten kulkutapavalintoihin, jotka tuottavat kansanterveydellisiä hyötyjä.

YHTEENVETO: Maankäyttö vaikuttaa merkittävästi väestön mahdollisuuksiin liikkua fyysisesti aktiivisilla kulkutavoilla ja harrastaa liikuntaa. Liikunnan ja liikkumisen edistäminen eivät näy suoraan tavoitteina maankäytön lainsäädännössä. Paikallisen tason kaavoituksella vaikutetaan merkittävimmin liikunnan ja liikkumisen mahdollisuuksiin. Strategioissa liikunnan ja liikkumisen edistäminen näkyy usein välillisinä kirjauksina esimerkiksi, asetamalla tavoitteiksi liikkumisen päästöttömyys ja virkistyskäyttöön soveltuvien alueiden riittävyys.

3.3. Rakentamisen suunnittelun ohjaus

Toimiva, turvallinen ja viihtyisä rakennettu ympäristö luo perustan ihmisten hyvälle elämälle, elinvoimaisille alueille sekä hiilineutraalille yhteiskunnalle. Ympäristöministeriön tavoitteena on varmistaa, että Suomessa rakennetaan laadukkaasti, ja että kaupunkeja ja alueita suunnitellaan kestävää kehitystä tukevalla tavalla.¹²⁸

Rakentamisella on merkittävä vaikutus ihmisten elinympäristöön ja siihen, kannustaako rakennettu ympäristö liikuntaan ja liikkumiseen. Rakennetussa ympäristössä liikkumiseen vaikuttaa varsinaisten liikuntapaikkojen lisäksi esimerkiksi esteettömyys, lähiliikunta- ja leikkipaikkojen määrä ja laatu sekä polkupyörien pysäköinti ja säilytysmahdollisuudet. Myös rakennusten sisätilojen (esim. asuinrakennukset, sisäliikuntapaikat ja muut julkiset rakennukset) ratkaisulla on merkitystä koko väestön liikunnalle ja liikkumiselle. Erityisen suuri merkitys tällä on toimintarajoitteisille henkilöille.

Ympäristöministeriö vastaa **rakentamisen yleisestä ohjauksesta ja valvonnasta**. Rakentamisen ohjauksella on keskeinen merkitys esteettömän rakentamisen kehittämiseksi. Terveellinen, turvallinen ja viihtyisä rakennettu ympäristö kannustavat ihmisiä fyysiseen aktiivisuuteen niin arjessa kuin vapaa-ajalla, esimerkiksi ulkoiluun sekä kävelyyn ja pyöräilyyn kulkutapana. **Opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulle kuuluu varsinainen liikuntapaikkarakentaminen ja sen edistäminen.**

Normiohjaus

Keskeinen valtionhallinnon keino ohjata rakentamista on normiohjaus. Maankäyttö- ja rakennuslailla (132/1999), maankäyttö- ja rakennusasetuksella (895/1999) sekä valtioneuvoston asetuksella rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) säädetään muun muassa rakentamisen tavoitteista ja vaatimuksista.

Maankäyttö- ja rakennuslailla (132/1999) säädetään rakentamista koskevat yleiset edellytykset, olennaiset tekniset vaatimukset sekä rakentamisen lupamenettelystä ja viranomaisvalvonnasta. **Laissa ei viitata suoraan liikkumisen ja liikunnan edistämiseen, mutta useilla kirjauksilla vaikutetaan keskeisesti ihmisten mahdollisuuksiin liikkuvaan elämäntapaan arjessa ja vapaa-ajalla.**

Lain mukaan rakentamisen ohjauksen tavoitteena on edistää hyvän ja käyttäjien tarpeita palvelevan, terveellisen, turvallisen ja viihtyisän sekä sosiaalisesti toimivan ja esteettisesti tasapainoisen elinympäristön aikaansaamista. Tällainen rakentaminen edistää myös liikuntaa ja liikkumista, vaikka sitä ei ole suoraan sanoitettu.

Maankäyttö- ja rakennuslaissa määritellään myös, että asuinrakennuksen yhteyteen tulee järjestää riittävästi ulkotilaa leikkipaikkoja ja oleskelualueita varten. Lisäksi rakennusten tulee soveltua, sen mukaan

¹²⁸ Rakentaminen ja maankäyttö. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/rakentaminen-ja-maankaytto>. Viitattu 14.2.2023.

kuin rakennuksen käyttö edellyttää, myös sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai toimia on rajoittunut. Lisäksi lain mukaan kevyen liikenteen väylät tulee säilyttää liikkumiselle esteettöminä ja turvallisina. Sen sijaan polkupyörien pysäköintiä ja säilytysmahdollisuuksia ei huomioida maankäyttö- ja rakennuslaissa suoraan ilmaistuna, kuten autoilun pysäköinti huomioidaan.¹²⁹

Polkupyörien säilytysmahdollisuus huomioidaan kuitenkin ympäristöministeriön **asetuksessa asuin-, majoitus- ja työtiloista (1008/2017)**, jonka mukaan asuinhuoneistossa tai sen käytössä on oltava asianmukaiset tilat vaatehuoltoon ja irtaimiston säilytystä sekä polkupyörien, lastenvaunujen ja ulkoiluvälineiden säilytystä varten. Lisäksi polkupyörien säilytysolosuhteisiin asiaan voidaan vaikuttaa kuntien rakennusjärjestyksissä, kaavoissa ja rakennusluvuissa.

Eduskunta hyväksyi 1.3.2023 **uuden rakentamislain**, joka tulee voimaan 1.1.2025. **Lakiuudistuksella ei ole suoria vaikutuksia liikuntaan ja liikkumiseen liittyen.** Kuitenkin uudistettavat säädökset esimerkiksi rakennuksen vähähiilisyydestä sekä rakennetun ympäristön tietorakenteiden yhtenäistämisestä koskevat myös liikuntapaikkarakentamista. Myöskään uusissa esityksissä laeiksi rakennetun ympäristön tietojärjestelmästä ja maankäyttö- ja rakennuslain muuttamisesta ei esitetä suoraan liikuntaan ja liikkumiseen vaikuttavia muutoksia.

Maankäyttö- ja rakennusasetuksessa (895/1999) ei ole liikuntaan ja liikkumiseen liittyviä suoria säädöksiä. Asetuksen kirjaukset koskevat kuitenkin myös liikuntapaikkarakentamista.

Valtioneuvoston asetuksessa rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) säädetään luvanvaraisen uuden rakennuksen rakentamisesta sekä korjaus- ja muutostöistä. Asetuksella säädetään ja tarkennetaan maan- ja rakennuslaissa säädettyä esteettömyyttä koskevaa teknistä vaatimusta. Säädökset vaikuttavat myös liikuntapaikkojen rakentamiseen. Asetuksessa on erityisesti mainittu uimahallit, joissa liikkumisesteisen henkilön pääsy uima-altaaseen edellytetään järjestettävän henkilöiden nostoon tarkoitetulla, itsenäisesti käytettävissä olevalla laitteella.

Ympäristöministeriön asetuksessa rakennusten käyttöturvallisuudesta (1007/2017) säädökset koskevat uutta rakennusta, rakennuksen laajennusta ja rakennuksen kerrosalaa lisäävää tilaa sekä rakennuspaikan välitöntä ympäristöä sekä erikseen mainituissa tapauksissa rakennuksen korjaus- ja muutostyötä. Asetuksessa on esimerkiksi portaita, kaiteita, käsijohteita sekä valaistusta koskevia määräyksiä, joilla on vaikutusta rakennusten esteettömyyteen.

Strategiat, suunnitelmat ja ohjelmat

Ympäristöministeriön vuonna 2022 uudistettu strategia **Parempi ympäristö tuleville sukupolville** ulottuu vuoteen 2035. Yksi strategiassa asetetuista tavoitteista on, että rakennettu ympäristö tukee ihmisten hyvinvointia, luontosuhdetta ja sujuvaa arkea. Rakennettua ympäristöä rakennetaan ja ylläpidetään siten, että elinympäristöt säilyvät terveellisinä, turvallisina ja viihtyisinä. Myös saavutettavuuteen kiinnitetään huomiota. Erityistä huomiota kiinnitetään rakennetussa ympäristössä lähiluonnon saavutettavuuteen. Tavoitteena on vahvistaa eri väestöryhmien mahdollisuuksia virkistäytyä luonnossa, luontoalueita, kuten kaupunkien viheralueita käytetään entistä enemmän virkistykseen ja ihmisten luontosuhde vahvistuu.¹³⁰

Samat teemat ja tavoitteet nousevat esille myös ympäristöministeriön osuudessa **Ministeriöiden tulevaisuuskaatsauksessa 2022**. Lisäksi katsauksessa korostetaan, että kaupunkitilan suunnittelussa ja rakentamisessa tulee kiinnittää huomiota saavutettavuuteen kävellen, pyöräillen tai julkisilla liikennevälineillä.¹³¹

¹²⁹ Maankäyttö- ja rakennuslaki (1999/132), 156 § Autopaikkojen järjestäminen

¹³⁰ Parempi ympäristö tuleville sukupolville. Ympäristöministeriön strategia vuoteen 2035.

¹³¹ Ministeriöiden tulevaisuuskaatsaus 2022. Yhteiskunnan tila ja päätöksiä vaativat kysymykset. Valtioneuvoston julkaisu 2022:58.

Strategioiden lisäksi kestävään liikkumiseen ja liikuntaan liittyvä rakentaminen nousee esille osana **Puurakentamisen ohjelmaa (2016-2023)**. Kyseessä on valtioneuvoston yhteinen, ympäristöministeriön hallinnoima ohjelma, jonka tavoitteena on lisätä puun käyttöä rakentamisessa. Puurakentamiseen tavoitellaan merkittävää kasvua, jonka tavoitteisiin koko valtioneuvosto on sitoutunut. Puun käytön lisääminen rakentamisessa leikkaa rakentamisen hiilipäästöjä ja luo pitkäaikaisen hiilivaraston rakennuskantaan. Julkisen puurakentamisen kansallisissa tavoitteissa kokoontumISRakennuksiin luokitellaan mukaan urheilu- ja liikuntarakennukset¹³². Myös opetusrakennuksissa on merkittävä määrä liikuntatiloja.¹³³

Liikuntapaikoista noin 72 prosenttia on kuntien, kuntayhtymien tai kuntaomisteisten yritysten omistamia ja lopuistakin liikuntapaikoista merkittävä osa on kuntien määräysvallassa olevien osakeyhtiöiden ja yhteisöjen hallinnassa tai kuntien osittaisessa omistuksessa¹³⁴. Julkinen sektori on avainasemassa puurakentamisen edistämässä niin oman rakennuskannan kuin rakentamisen ohjauksen osalta¹³⁵.

YHTEENVETO: Liikunnan ja liikkumisen edistäminen eivät näy suoraan tavoitteina rakentamisen lainsäädännössä. Säädöksistä löytyy kuitenkin suorat viittaukset uimahalleihin sekä polkupyörien ja ulkoiluvälineiden säilytystiloihin. Välillisesti rakentamisen lainsäädännöllä vaikutetaan keskeisesti liikkumisen edellytyksiin rakennetussa ympäristössä. Ympäristöministeriön hallinnonalan rakentamiseen liittyvissä strategioissa on tunnistettu rakennetun ympäristön merkitys ihmisten aktiiviselle liikkumiselle ja luonnon virkistyskäytölle.

3.4. Asuminen

Asunnolla ja asuinympäristöllä on vaikutuksia ihmisten liikkumiseen, etenkin liikkumis- ja toimimiseisteisten sekä ikääntyneiden ihmisten mahdollisuuksiin liikkua ja selviytyä itsenäisesti arjessa. Suomen väestö ikääntyy vauhdilla. Kansallinen tavoite on, että iäkkäät ihmiset voivat asua kotona. Ikääntyneille sopivia asuntoja ja asuinympäristöjä tarvitaan jatkossa yhä enemmän. Tällä hetkellä maamme asunnoista esteettömiä on kuitenkin vain 15 %.¹³⁶

Valtionhallinnossa asumisasioista vastaa ympäristöministeriö. Ministeriölle kuuluvat asumisen asiat liittyvät valtion tukemaan asuntotuotantoon ja muihin asuntopoliittisiin tukiin sekä asumisoikeusasumiseen¹³⁷. Ympäristöministeriön tavoitteena on muun muassa ohjata rakennusala ja asumista ympäristön kannalta kestäväan suuntaan sekä lisätä asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia¹³⁸.

Ympäristöministeriön hallinnonalalla toimii ministeriön **ohjauksessa Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA)**, joka myöntää asumiseen ja rakentamisen liittyviä avustuksia, tukia ja takauksia, ohjaa ja valvoo valtion tukeman ARA-asuntokannan käyttöä sekä kehittää kestävä, laadukasta ja kohtuuhintaista asumista. ARA myöntää esimerkiksi korjausavustuksia iäkkäiden ja vammaisten asuntoihin, hissiavustusta (uuden hissien asentamiseen) sekä esteettömyysavustusta, joiden avulla on mahdollista parantaa osaltaan myös iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden liikkumismahdollisuuksia.¹³⁹

132 Julkisen puurakentamisen kansalliset tavoitteet Puurakentamisen toimenpideohjelma 2016-2022. Ympäristöministeriö.

133 Puurakentamisen ohjelma. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/puurakentaminen>. Viitattu 18.11.2020.

134 LIPAS-tietokanta 29.3.2023.

135 Puurakentamisen ohjelma. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/puurakentaminen>. Viitattu 3.2.2023.

136 Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma 2020-2022. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/ikaantyneiden-asuminen>. Viitattu 6.9.2022.

137 Ympäristöministeriön hallinnonalan lait, asetukset ja ohjeet. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/asuminen/lainsaadanto>. Viitattu 6.9.2022.

138 Asuminen. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/asuminen>. Viitattu 6.9.2022.

139 Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) internetsivut, www.ara.fi/fi-fi. Viitattu 6.9.2022.

Normiohjaus

Ympäristöministeriön asumisen lainsäädäntöasiat liittyvät erityisesti valtion tukemaan asuntotuotantoon ja muihin asuntopoliittisiin tukiin sekä asumisoikeusasumiseen. Ympäristöministeriön lisäksi asumiseen liittyvää lainsäädäntöä kuuluu myös muiden ministeriöiden toimialaan.

Valtio myöntää investointiavustuksia erityistä tukea asumisessaan tarvitseville ryhmille tarkoitettujen vuokra-asuntojen tuotantoon, jota säätelee **Laki avustuksista erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi (1281/2004)**. Vähintään 65-vuotiaiden ikääntyneiden tai vammaisten henkilöiden asuntojen korjaamiseen voi saada korjausavustusta. Ikääntyneiden kotona asumisen edistämiseksi myönnetään myös hissi- ja esteettömyysavustuksia. Näistä avustuksista säättävät **Laki asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista (1087/2016)** sekä **Valtioneuvoston asetus asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista (1373/2016)**.¹⁴⁰ Näissä laeissa ei nouse esille liikkumisen tai esteettömyyden kysymykset, mutta lakien perusteella myönnettävillä avustuksilla edistetään osaltaan myös liikkumista (ks. kohta Avustukset).

Strategiat, suunnitelmat ja ohjelmat

Tällä hallituskaudella Suomeen on valmisteltu **Asuntopoliittinen kehittämisohjelma vuosiksi 2021–2028**. Ohjelmassa on määritelty asuntopoliittiset tavoitteet ja asuntopoliittista päätöksentekoa linjaavat periaatteet, jotka tulee ottaa poikkihallinnollisesti huomioon kaikessa asumiseen liittyvässä päätöksenteossa. **Ohjelmassa ei ole tunnistettu tai nostettu esille asumisen merkitystä ihmisten liikkumiselle ja liikkunnalle, mutta ohjelmassa on tunnistettu asumisen merkitys hyvinvointiin sekä esteettömyyden tärkeys**. Ohjelman mukaan hyvinvointia tukeva asuinympäristö tulee olla asuntopoliittikan keskeinen lähtökohta. Asuntokannan ja asuinympäristön tulee olla esteettömiä, laadukkaita, terveellisiä ja turvallisia. Yksi toimenpide-ehdotuksista vuosiksi 2021–2028 on esteettömyyden edistäminen taloyhtiöissä. Lisäksi ohjelmassa ehdotetaan maankäytön, asumisen ja liikenteen (MAL) sopimusten jatkamista suurimpien kaupunkiseutujen kanssa (sopimukseen sisältyy kävelyn ja pyöräilyn edistäminen).¹⁴¹

Ympäristöministeriön johdolla toteutetaan **Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelmaa vuosille 2020–2022**. Ohjelman tavoitteena on muun muassa parantaa ikääntyneiden asuinoloja ja edistää asumisvaihtoehtojen tarjontaa sekä tukea ikäystävällisten asuinympäristöjen kehittämistä. **Ohjelmassa on tunnistettu asuinrakennuksen ja -ympäristön saavutettavuuden ja esteettömyyden merkitys iäkkään asukkaan liikkumisen edellytyksenä ja toimintakyvyn tukemisessa**. Ohjelman avulla edistetään muun muassa hissien rakentamista olemassa olevaan asuntokantaan, iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjaus- ja esteettömyysavustuksen käyttöä sekä kehitetään asuinympäristöjä ikä- ja muistiystävällisiksi. Ympäristöministeriö toteuttaa ohjelmaa yhdessä ARA:n, kuntien, kuntayhtymien ja Kuntaliiton sekä järjestöjen kanssa.¹⁴²

Suurimpien kaupunkien lähiöiden kehittämistä jatketaan hallitusohjelman mukaisesti toteutettavalla **Lähiöohjelmalla 2020–2022**. Ohjelman tavoitteena on asuinalueiden myönteinen pitkä aikavälin kehitys, joka tuottaa asukkaille hyvinvointia ja alueille elinvoimaisuutta. Ohjelmalle on valittu seitsemän kehittämisteemaa, joita ovat muun muassa harrastustoiminta vahvistamassa lasten ja nuorten osallisuutta, viihtyisä, toimiva ja vihreä elin- ja asuinympäristö vahvistamassa elinvoimaa, ikäystävällisyys ja esteettömyys tukemassa asuinalueen toimivuutta sekä taide ja kulttuuripalvelut elävöittämässä lähiöitä.¹⁴³

Lähiöohjelmassa on tunnistettu väestön liian vähäisen liikkumisen haaste ja lähiöiden mahdollisuudet liikkumisen ja liikunnan tukemisessa. Ohjelman mukaan lähellä olevat harrastus- ja liikuntapai-

140 Ympäristöministeriön hallinnonalan lait, asetukset ja ohjeet. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/asuminen/lainsaadanto>. Viitattu 6.9.2022.

141 Valtioneuvoston selonteko. Asuntopoliittinen kehittämisohjelma vuosiksi 2021–2028.

142 Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma 2020–2022. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/ikaantyneiden-asuminen>. Viitattu 6.9.2022.

143 Lähiöohjelma. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/lahioiden-kehittaminen>. Viitattu 6.9.2022.

kat sekä hyvät ulkona liikkumisen olosuhteet vahvistavat lähiöiden veto- ja pitovoimaa. Liikkumista, leikkimistä, terveyttä ja luonnon monimuotoisuutta tukevat monipuoliset viheralueet ovat yksi viihtyisyyden kulmakivistä. Ohjelman mukaan lähiöissä tuetaan lähiliikuntapaikkojen rakentamista, perusparantamista, korjausvelan pienentämistä ja energiatehokkuutta sekä lisätään lähiliikuntapaikkoja ja ulkoilureitistöjä lähiöissä. Ohjelmassa on nostettu esiin myös kävelyn ja pyöräilyn mahdollistavat arki- ja liikkumisympäristöt sekä lähiöiden toimiminen elävänä alustavana liikuntatapahtumille.¹⁴⁴

Avustukset

Keskeisin keino ympäristöministeriön hallinnonalalla tukea väestön liikkumisen mahdollisuuksia osana asumista ovat **Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskuksen (ARA) erilaiset avustukset, tuet ja ohjaus**.

ARA myöntää **Lähiöohjelman 2020–2022 investointi- ja kehittämisavustuksia** kunnille ja tutkimuslaitoksille. Avustusta voidaan myöntää kunnille ympäristön viihtyisyyden, laadun, toimivuuden, turvallisuuden, esteettömyyden ja viheralueiden parantamiseen kohdistuviin investointeihin. Vuonna 2022 avustusta oli varattu yhteensä enintään 8 miljoonaa euroa.¹⁴⁵ Avustusta voidaan käyttää esimerkiksi lähiliikuntavälineisiin, kävely- ja pyöräilyväyliin sekä esteettömyyden edistämiseen. **Ohjelmasta onkin tuettu muun muassa kävelyn ja pyöräilyn infran ja yhteyksien kehittämistä, lähiliikuntavälineitä, leikkipaikkojen rakentamista ja parantamista sekä puistoalueiden ja ulkoilureittien kunnostamista suurimpien kaupunkien lähiöissä.** Sen sijaan urheilukenttiä tai vastaavia liikuntapaikkoja ohjelmasta ei voida avustaa, sillä ne kuuluvat opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksen piiriin.¹⁴⁶

ARA myöntää myös erilaisia **korjausavustuksia**, joilla parannetaan osaltaan myös eri väestöryhmien liikkumismahdollisuuksia. ARA myöntää korjausavustuksia iäkkäille (yli 65-vuotiaille) tai vammaisille henkilöille heidän omakotitalonsa tai omistamansa asunnon korjaamiseen. Avustus on tarkoitettu parantamaan iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia kotona asumiseen.¹⁴⁷ **ARA myöntää esteettömyysavustuksia liikkumisesteen poistamiseen.** Avustettavia toimenpiteitä voivat olla esimerkiksi ulko-ovien automatisointi, hissien esteettömyyskorjaukset sekä kulkuluiskien, kaiteiden tai porrashissin rakentaminen.¹⁴⁸ Lisäksi ARA myöntää taloyhtiöille avustusta hissien rakentamiseen kerrostaloon, jossa ei ole ennestään hissiä.¹⁴⁹

ARA myöntää myös **infra-avustuksia asuinalueiden kunnallistekniikan rakentamiseen.** Kunnallistekniikka-avustuksen tavoitteena on käynnistää ja aikaistaa uusien asuinalueiden rakentamista kasvukeskusalueille, joihin kuuluvat kunnat ovat solmineet valtion kanssa maankäytön, asumisen ja liikenteen aiesopimuksen (MAL-sopimus). Avustusta voidaan myöntää asuinalueen toteuttamiseksi tarvittaviin, kunnan toteuttamisvastuulle kuuluville katualueisiin sekä asuinalueen välittömästi liittyvien puistojen rakentamiseen.¹⁵⁰ **Avustusta on käytetty myös kävely- ja pyörätien rakentamiseen (edellyttää, että kävely- ja pyörätiet liittyvät uuteen asuinalueeseen).**

ARA myöntää erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi **Erityisryhmien investointiavustuksia**, joilla lisätään asumiskustannuksiltaan kohtuullisten ja käyttötarkoitukseensa soveltuvien vuokra-asunto-

144 Lähiöohjelma 2020–2022. Hyvinvoivat, vetovoimaiset lähiöt.

145 Lähiöavustus. Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskus ARA:n internetsivut, https://www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustukset/Muut_avustukset/Lahioavustus. Viitattu 6.9.2022.

146 Lähiöohjelma. Ympäristöministeriön internetsivut, <https://ym.fi/lahioiden-kehittaminen>. Viitattu 6.9.2022. SEKÄ Hakuohje 2022: Lähiöavustus kunnille. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) 5.10.2021.

147 Korjausavustus iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjaamiseen. Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskuksen (ARA) internetsivut, https://www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustukset/Korjausavustukset/Korjausavustus_iakkaiden_ja_vammaisten_henkiloiden_asuntoihin. Viitattu 6.9.2022.

148 Avustus liikkumisesteen poistamiseen (esteettömyysavustus). Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskuksen (ARA) internetsivut, https://www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustukset/Korjausavustukset/Estettomyysavustus. Viitattu 6.9.2022.

149 Hissiaavustus. Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskuksen (ARA) internetsivut, https://www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustukset/Korjausavustukset/Hissiaavustus. Viitattu 6.9.2022.

150 Hakuohje 2021: Avustus asuinalueiden kunnallistekniikan rakentamiseen. Dnro: ARA-00.01.01-2021-26. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA). Julkaistu: 25.5.2021.

jen tarjontaa erityisryhmille (esim. iäkkäät ja vammaiset henkilöt).¹⁵¹ ARA:n laatimassa **Erityisryhmien asuntojen suunnitteluoppaassa** annetaan muun muassa tavoitteita, suosituksia ja ohjeita asuntojen erityisryhmien suunnitteluun. **Oppaassa on nostettu esille myös liikkumisen näkökulma**, kuten pihan ja sen varusteiden tuki asukkaiden aktiivisuudelle ja omaehtoiselle liikkumiselle sekä kevyt liikenne (kävely ja pyöräily).¹⁵²

ARAn tukemien erityisryhmien asuntojen pihoihin on rakennettu muun muassa ulkoliikuntalaitteita ja liikkumisesteisille suunniteltuja kävelyreittejä. Lisäksi kohteisiin on rakennettu kuntosaleja ja yhteis-tiloja varustettu liikuntavälineillä. Kohteen tilat, kuten kuntosali, voidaan avata myös lähialueen ikääntyneiden käyttöön, mikä on myös ARA:n suositus.¹⁵³

YHTEENVETO: Ympäristöministeriön hallinnonalan asumisen edistämiseen liittyvissä strategioissa, suunnitelmissa, ohjelmissa ja avustuksissa on huomioitu hyvin liikkumisen ja liikkumisen edistäminen sekä esteettömyys. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) eri avustusmuodoista on tuettu esimerkiksi lähiliikuntavälineitä, kävely- ja pyöräilyväylien rakentamista sekä esteettömyyden edistämistä osana asumisen kehittämistä.

151 Erityisryhmien investointiavustus. Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskus (ARA) internetsivut, https://www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustukset/Erityisryhmien_investointiavustus. Viitattu 6.9.2022.

152 Erityisryhmien asuntojen suunnitteluopas. Versio: 01/27.1.2022/ARA/ER. Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskus (ARA) 2022.

153 Erityisasiantuntija Sonja Manssilan, Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskus (ARA) sähköpostivastaus 7.9.2022.

A photograph of a wooden boardwalk winding through a misty forest of tall pine trees. The boardwalk is made of light-colored wooden planks and curves gently through the forest. The trees are tall and thin, with dense foliage. The mist is thick, creating a soft, ethereal atmosphere. The sky is overcast and grey. The overall color palette is muted, with greens, greys, and browns.

4

Johtopäätökset ja
kehittämissuositukset

4

Johtopäätökset ja kehittämissuositukset

Väestön liikkumis- ja liikuntaolosuhteisiin vaikutetaan merkittävästi virkistysalueiden ja luontoympäristöjen, yhdyskuntarakenteen, liikennejärjestelmän, rakentamisen ja asumisen kehittämisellä. Ympäristöministeriön hallinnonalalla on hyvin merkittävä, jopa ratkaiseva rooli väestön aktiivisen liikkumisen ja liikunnan sekä osin myös urheilun edellytysten luomisessa.

Ympäristöministeriö edistää luontokohteillaan ulkoilua ja luonnon virkistyskäyttöä sekä maankäytön suunnittelulla, kaavoituksen ohjauksella ja liikennejärjestelmien ja aktiivisen liikkumisen kehittämisellä arkiliikunnan mahdollisuuksia. Näillä kaikilla on myös vaikutusta osaan urheilulajeista. Esteettömän rakentamisen edistäminen luo edellytyksiä yhdenvertaiselle liikkumiselle, liikunnalle ja urheilulle. Osana asumiseen liittyviä asioita edistetään aktiivisen liikkumisen ja liikunnan harrastamisen edellytyksiä sekä esteettömyyttä. Hallinnonalalla tuotetaan myös arvokasta tietoa väestön ulkoilusta ja luonnon virkistyskäytöstä sekä niiden olosuhteista.

Ulkoilu, luonnon virkistyskäyttö ja luontomatkailu

Ympäristöministeriön hallinnonalan merkitystä liikkumisen edistämisessä korostaa sen toimenpiteiden tavoittamat väestömäärät. Ulkoilu, luonnon virkistyskäyttö ja luontomatkailu tavoittavat merkittävän määrän väestöstä ja niihin liittyvät volyymit, kuten harrastajamäärät ja harrastuskerrat, ovat merkittäviä verrattuna esimerkiksi liikuntasektorin volyymeihin. Lisäksi luonnon virkistyskäyttö on lähtökohtaisesti ilmaista tai hyvin edullista, mikä tekee harrastamisesta hyvin yhdenvertaista. Luonnon virkistyskäytön suosio on kasvanut viimeisten 20 vuoden aikana ja erityisesti viime vuosina. Suosio näyttää vahvalta myös koronapandemian alun aiheuttaman kysyntäpiikin jälkeen.

Ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön edistämisen keskeiset hallinnolliset haasteet ovat liittyneet hallinnon, koordinoinnin, yhteistyön, resursoinnin, strategisuuden ja lainsäädännön kehittämiseen. Suosioitaan huolimatta luonnossa liikkumisen ja ihmisten hyvinvoinnin yhteyttä ei huomioida vielä riittävän hyvin yhteiskunnallisessa keskustelussa, edunvalvonnassa ja päätöksenteossa. Ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön edistäminen on hallinnollisesti pirstoutunut usealle eri hallinnonalalle, niin valtionhallinnossa kuin kunnissa. Yhdelläkään hallinnonalalla ei ole niistä kokonaisvastuuta tai ohjaavaa roolia muihin nähden, ja koordinointi sekä resursointi on vähäistä.

Myös virkistysalueiden ja luontokohteiden edistämisen yhteistyössä, markkinoinnissa ja viestinnässä on kehitettävää. Suomesta puuttuu muun muassa koko maan kattava ja yhtenäinen ulkoilutietopalvelu luonnon virkistyskäyttömahdollisuuksista¹⁵⁴. Lisäksi luonnon virkistyskäyttöä ja ulkoilua koskevat nykyiset lait eivät muodosta kokonaisuutta, joka tukisi kokonaisvaltaisesti ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön edistämistä Suomessa¹⁵⁵.

Edellä mainittuihin haasteisiin on pystytty ainakin osittain vastaamaan hallituskauden 2019–2023 toimenpiteillä. Luonnon virkistyskäyttö on jo tunnustettu hyvin osana ympäristöministeriön strategioita,

154 Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 - Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:13. Valtioneuvoston kanslia 2022.

155 Eränkö Leena, Kuisma-Sandgren Katja, Rautiainen Anne: Selvitys ulkoilulain toimivuudesta, soveltamisesta ja muutostarpeista. 2015.

ja hallituskaudella 2019–2023 laadittiin ympäristöministeriön johdolla ensimmäistä kertaa erillinen Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030. Strategiaa valmisteltiin laajassa yhteistyössä eri ministeriöiden ja toimijoiden kanssa. Strategia pitää sisällään eri hallinnonaloille paljon erilaisia toimenpidelinjauksia, joilla vastataan monelta osin edellä mainittuihin ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön keskeisiin haasteisiin.

Lisäksi YM asetti koordinaatioryhmän, jonka tehtävänä on valmistella kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian 2030 toimeenpanosuunnitelma ja koordinoida strategian toteutumista sekä sen seuranta. Jatkossa on tärkeää varmistaa, että eri hallinnonaloilla on riittävät resurssit Kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian toimeenpanoon ja poikkihallinnollinen yhteistyö luonnon virkistyskäytön edistämiseksi tiivistyy.

YM:n hallinnonalalla luonnon virkistyskäytön rahoitus kohdentuu pitkälti Metsähallitukselle ja sen hallinnoimille luonnonsuojelualueille, kuten kansallispuistoihin. Metsähallituksen Luontopalveluiden rahoitusta pystyttiin lisäämään hallituskaudella 2019–2023, minkä myötä on pystytty parantamaan kohteiden palvelutasoa ja vähentämään merkittävästi korjausvelkaa. Tämä on ollut tärkeä toimenpide, sillä luonnon virkistyskäytön kasvanut suosio ja koronapandemian aiheuttama kysyntäpiikki on luonut kasvavia tarpeita olosuhteiden ja palveluiden kehittämistyölle.

Metsähallitus hallinnoi ympäristöministeriön ohjauksessa erilaisia luonnonsuojelualueita, jotka ovat edelleen suosittuja retkeily- ja virkistyskohteita. Luonnonsuojelualueista suosituimpia retkeily- ja virkistyskohteita ovat kansallispuistot, joita on alueellisesti kattavasti aina Etelä-Suomesta pohjoisimpaan Lappiin. Kävijöiden tyytyväisyys kansallispuistojen reitteihin ja rakenteisiin on parantunut koko 2010-luvun ajan ja on nykyisin hyvällä tasolla. Kansallispuistojen kävijämäärät (erityisesti iäkkäiden osuus) ovat kasvaneet merkittävästi viime vuosina. Ikääntyneidenkin kävijöiden kasvun myötä on ollut hyvin tärkeää, että kansallispuistojen kehittämisessä on panostettu viime vuosina esteettömyyteen, ja esteettömien reittien määrä on kasvanut viime vuosina. Liikkumisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta tätä työtä on tärkeää jatkaa, jotta Metsähallituksen pitkän aikavälin tavoitteen mukaisesti kaikista kansallispuistoista löytyy jatkossa esteettömiä reittejä ja palveluja.

Metsähallituksen hallinnoimien alueiden lisäksi on hyvin tärkeää tukea myös kuntia ja ihmisten virkistäytymisen mahdollisuuksia lähiluonnossa. Kunnilla on keskeinen rooli ja paljon mahdollisuuksia luonnon virkistyskäytön edistämiseksi. Esimerkiksi kaavoituksen käytännön toteuttajina kunnat määrittelevät merkittävässä määrin ulkoilun ja osin myös luontoliikunnan edellytyksiä. Lähivirkistyskerroista yli 60 % suuntautuu kuntien omistamille alueille, kuten kuntien tarjoamille virkistysalueille¹⁵⁶. Luonnon virkistyskäyttöalueiden määrä ja saavutettavuus Suomessa näyttätty yleisesti ottaen hyvältä, mutta kuntien mahdollisuudet ylläpitää ja parantaa ulkoilu- ja luontoliikuntamahdollisuuksia ovat hyvin erilaiset. Jatkossa on tärkeää turvata etenkin kaupunkien yhteydessä olevat, helposti saavutettavat lähiluontoalueet, kuten lähimetsät, sekä kehittää niiden virkistyskäyttömahdollisuuksia.¹⁵⁷

Ympäristöministeriö tuki hallituskaudella 2019–2023 erillisavustuksilla kuntia virkistysalueiden hankinnassa, kunnostamisessa ja kehittämisessä sekä kaupunkipuistojen kehittämisessä. Kuntien edellytysten tukemista laadukkaiden lähiluonnon virkistysmahdollisuuksien tarjoamiseksi olisi tarpeen jatkaa myös tulevana vuosina ja tukitoiminnan olisi hyvä olla jatkuvaluonteista. Myös ympäristöministeriön strategioissa korostetaan lähiluonnon merkitystä muun muassa ihmisten virkistäytymisessä.

156 Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 - Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:13. Valtioneuvoston kanslia 2022.

157 Luonnon virkistyskäyttöön kaivataan lisää opastusta ja kannustusta. Tiedote, Ympäristöministeriö 15.6.2021. <https://ym.fi/-/luonnon-virkistyskayttoon-kaivataan-lisaa-opastusta-ja-kannustusta>. SEKÄ Jouko Kokkonen (toim.): Ulkoilu ja luontoliikunta – monen ministeriön tontilla. Liikuntatieteellisen Seura tutkimuksia ja selvityksiä nro 15. Liikuntatieteellinen Seura ry 2019.

Ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön kehittämistyön tilanne näyttäytyy paremmalta ja johdonmukaisemmalta niissä kunnissa, joissa teema on sisällytetty esimerkiksi kunnan strategiaan¹⁵⁸. Kävelyn ja pyöräilyn edistämistyössä on nähty tarpeelliseksi tukea olosuhteiden lisäksi kuntien kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelmien laatimista, millä on kannustettu kuntia suunnitelmalliseen ja kokonaisvaltaiseen kävelyn ja pyöräilyn edistämistyöhön. Vastaavan tuen tarpeellisuutta olisi hyvä pohtia myös ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön osalta, jotta niiden edistämisen- ja kehittämistyöstä tulisi entistä aktiivisempaa, suunnitelmallisempaa ja poikkihallinnollisempaa kunnissa.

Jokamiehenoikeudet/jokaisenoikeudet luovat perustan luonnossa liikkumiselle ja luonnon virkistyskäytölle sekä luontomatkaileville Suomessa. Jokamiehenoikeudet toimivat Suomessa pääsääntöisesti hyvin, mutta jokamiehenoikeuksien rajoittamiseksi on esiintynyt kuitenkin jonkin verran painetta viime vuosina esimerkiksi osana lainsäädäntöhankkeita. Jokamiehenoikeuksille luo osin painetta myös luonnonsuojelu. On tärkeää, että jatkossakin suojelualueilla huolehditaan suojeluarvojen toteutumisesta, mutta tärkeää on myös mahdollistaa suojeluarvot huomioiden alueiden virkistyskäyttö. Tämä luo ihmisille mahdollisuuksia niin kokea luontoa, muodostaa kestävästä luontosuhdetta, nostaa luonnon arvostusta kuin liikua ja edistää hyvinvointiaan.

Ympäristöministeriön hallinnonalalla tuotetaan myös tärkeää tutkimustietoa ulkoilusta ja luonnon virkistyskäytöstä, kuten väestötason tietoa ulkoilusta ja luonnon virkistyskäytöstä sekä seuranta- ja kävijätutkimuksia suojelu- ja retkeilyalueilta. Lisää tutkimustietoa tarvittaisiin muun muassa luonnon virkistyskäytön vaikutuksista ihmisten hyvinvointiin ja kansantalouteen esimerkiksi päätöksenteon tueksi. Erilaista teemaan liittyvää tutkimustietoa tarvitaan myös esimerkiksi Kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian 2030 toimeenpanon ja toteutumisen seurantaa ja arviointia sekä kuntatason suunnittelua ja päätöksentekoa varten.

Maankäytön ohjaus ja kaavoitus

Maankäytön ohjauksella ja kaavoituksella vaikutetaan merkittävästi väestön elinympäristöön ja sitä kautta arjessa tapahtuvaan fyysiseen aktiivisuuteen (kulkutapavalintoihin) sekä liikunnan harrastamiseen niin luonto- kuin rakennetussa ympäristössä. Kestävän ja aktiivisen työmatkan ja koulumatkan edellytykset (mahdollisuus kulkea matkat kävellen tai pyöräillen) ovat heikentyneet Suomessa viime vuosikymmeninä, kun tarkastellaan asiaa matkan pituuden ja sen luomien mahdollisuuksien näkökulmasta. Toisaalta merkittäväällä osalla väestöstä kauppa ja lähivirkistykseen soveltuva alue on lähellä.

Maankäytön ohjauksessa näkyy vähintäänkin kohtuullisesti kävelyn ja pyöräilyn edistämisen tavoite. Samoin nyky-lainsäädännön mukaan kaavoitusprosesseissa tulee selvittää vaikutukset muun muassa väestön terveyteen ja sosiaalisiin oloihin.

Maankäytön ohjauksessa ei näy kuitenkaan suoraan sanoitettuja tavoitteita väestön liikunnan ja liikkumisen edistämiseksi. Samoin kaavoituksessa ja rakentamisessa ei ole ollut systemaattisesti mukana arviointia toimenpiteiden tai päätösten vaikutuksista ihmisten fyysiseen aktiivisuuteen¹⁵⁹. Näyttää siltä, että liikuntaa ja liikkumista edistetään YM:n sektorilla useilla tavoitteilla ja teoilla, mutta ne sanoitetaan esimerkiksi ilmaisuilla ”liikkumisen päästöttömyys” ja ”virkistyskäyttöön soveltuvien alueiden riittävyys”.

Väestön liikunnan ja liikkumisen edistämisen näkökulmasta maankäytön ohjaukseen olisi tarpeen ottaa jatkossa mukaan läpileikkaavasti ja suoraan sanoitettuna tavoitteena edellytysten luominen fyysisen aktiivisuudelle, vastaavasti kuin tavoitteena on ilmastonmuutoksen torjunta. Maankäytön suunnittelussa ja kaavoituksessa on myös tarpeen kiinnittää entistä enemmän huomiota riittäviin, saavutettaviin ja laadukkaisiin virkistysalueisiin ja luontokohteisiin sekä kestäväillä kulkumuodoilla saavutettaviin palveluihin ja liikuntapaikkoihin.

158 Jouko Kokkonen (toim.): Ulkoilu ja luontoliikunta – monen ministeriön tontilla. Liikuntatieteellisen Seura tutkimuksia ja selvityksiä nro 15. Liikuntatieteellinen Seura ry 2019.

159 Valtion liikuntaneuvoston lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi kaavoitus- ja rakentamislaki 19.11.2021. https://www.liikuntaneuvosto.fi/lausunnot-ja-julkaisut/lausunto_esitykseksi_kaavoitus-ja-rakentamislaki/

Rakentamisen ohjaus

Rakentamisella on merkittävä vaikutus ihmisten elinympäristöön ja siihen, kannustaako rakennettu ympäristö liikuntaan ja liikkumiseen. Rakennetussa ympäristössä liikkumiseen vaikuttaa varsinaisten liikuntapaikkojen lisäksi muun muassa esteettömyys, lähiliikunta- ja leikkipaikkojen määrä ja laatu sekä esimerkiksi polkupyörien pysäköinti- ja säilytysmahdollisuudet.

Rakennusten esteettömyys vaikuttaa koko väestön, mutta erityisesti toimintarajoitteisten henkilöiden ja ikääntyneiden mahdollisuuksiin liikkua arjessa sekä harrastaa liikuntaa. Liikuntaolosuhteiden esteettömyydessä on menty viime vuosikymmeninä eteenpäin. Esteettömyyden toteutumiseen liittyy kuitenkin edelleen merkittäviä ongelmia suunnittelun sekä uudis- ja korjausrakentamisen näkökulmasta¹⁶⁰. Vaikka esteettömyys huomioidaan rakentamismääräysten vähimmäisvaatimusten mukaan, esimerkiksi liikuntapaikat eivät välttämättä ole vielä esteettömiä kaikille käyttäjryhmille¹⁶¹. Esimerkiksi jääkiekkokaukalo on ei välttämättä pääse kelkkajääkiekon kelkalla tai pyörätuolirugbyn pelituoli ei mahdu liikuntatilan ovista sisään. Lisäksi erilaisten liikkumisolosuhteiden ja liikuntapaikkojen esteettömyyden nykytilasta ei ole laaja-alaista ja valtakunnallista tutkittua tietoa. Esteettömyyden edistämistä liikumisen olosuhteiden osalta on tärkeää jatkaa ympäristöministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön yhteistyönä.

Polkupyörien pysäköintiä ja säilytysmahdollisuuksia ei huomioida maankäyttö- ja rakennuslaissa suoraan sanoitettuna, kuten tehdään esimerkiksi autoilun osalta. Näin ei ole myöskään uudessa rakentamislaisissa. Polkupyörien säilytysmahdollisuus huomioidaan kuitenkin ympäristöministeriön asetuksessa asuin-, majoitus- ja työtiloista (1008/2017), jonka mukaan asuinhuoneistossa tai sen käytössä on oltava asianmukaiset tilat muun muassa polkupyörien ja ulkoiluvälineiden säilytystä varten. Esimerkiksi Norjassa on varattava määräysten mukaan polkupyörille, urheiluvälineille ja muille vastaaville tavaroille tietty määrä varastotilaa asuinrakennuksissa¹⁶².

Kuntien rakentamisen ohjauksella voidaan vaikuttaa polkupyöräilyn olosuhteisiin, kuten pyöräpysäköinnin huomioimisella rakennusjärjestyksessä, kaavoissa ja rakennusluvuissa. Noin kolmanneksessa (36 %) Suomen kunnista on velvoite ja normi pyöräpysäköinnin järjestämiseen ainakin yhdessä suunnittelu- ja rakennusprosessin vaiheessa. Velvoitteen tai normin olemassaolo on sitä yleisempää, mitä suuremmasta kunnasta on kyse.¹⁶³

Pyöräpysäköinnin kokonaistila on kunnissa kuitenkin korkeintaan tyydyttävä. Velvoite tai normi kaavatasolla ja rakennusjärjestyksessä laadukkaan pyöräpysäköinnin järjestämiseen on vielä melko harvinaista muualla kuin kaikkein suurimmissa kaupungeissa ja käytännön tilanne on niissäkin usein heikko. Nykytilanne on ristiriidassa pyöräilyn edistämistavoitteiden ja asukkaiden mielipiteiden kanssa.¹⁶⁴

Liikunnan ja liikkumisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi tarvitaan laadukkaita (mm. helposti saatavuttavia ja esteettömiä) liikuntapaikkoja, kävelyn ja pyöräilyn olosuhteita, luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksia sekä muita matalan kynnyksen osallistumista edistäviä olosuhteita, kuten lähiliikuntapaikkoja¹⁶⁵. Lähiliikuntapaikoilla tuetaan erityisesti väestön omatoimista liikuntaa lähellä kotia. Lähiliikuntapaikkojen lisäksi omatoimisen liikkumisen tukemisessa tärkeitä ovat pihojen leikki- liikunta- ja luontopaikat.¹⁶⁶

160 Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja. Toistaiseksi julkaisematon.

161 Tupala, R.-M. & Kuusiluoma, R.-M. Esteettömyyden tason suunta liikuntapaikkarakentamisessa. SAMK.

162 Luonnon hallituksen esityksestä rakentamislaisiksi 11.4.2022 Ympäristöministeriö. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/6df1d533-c70e-4f34-81f9-b7e932433d84/9aeaf76a-9e66-4d53-8cf9-d0f15f39929c/LIITE_20220411123124.PDF

163 Turunen, M. (toim.) 2019. Pyöräilyn olosuhteet suomen kunnissa 2018. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 349. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES. Kunnossa kaiken ikää (KKI) –ohjelma. Jyväskylä.

164 Turunen, M. (toim.) 2019. Pyöräilyn olosuhteet suomen kunnissa 2018. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 349. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES. Kunnossa kaiken ikää (KKI) –ohjelma. Jyväskylä.

165 Liikuntapoliittinen selonteko 2018.

166 Suomi, K., Hämylä, R. & Kokko, S. 2015 Liikuntapaikat ja tilaisuudet. Teoksessa Kokko, S. ja Hämylä, R. (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2014. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2015:2, 21-26. JA Suomi K., Mehtälä A. ja Kokko S. 2016. Liikuntapaikat ja -tilaisuudet. Teoksessa Kokko, S. ja Mehtälä A. (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2016. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:4, 23-26.

Asuminen

Ympäristöministeriön hallinnonalalla asumiseen liittyvissä strategioissa ja ohjelmissa on pääosin tunnistettu asuinrakennuksen ja -ympäristön sekä esteettömyyden merkitys liikkumiselle. Lähiohjelma 2020–2022 on erinomainen esimerkki muun kuin liikuntasektorin ohjelmasta, jossa on tunnistettu niin väestön liian vähäisen liikkumisen haaste kuin oman toimialueen (tässä tapauksessa lähiöt) merkitys liikkumisen ja liikunnan tukemisessa.

Myös asumisen edistämiseen liittyvissä avustuksissa on huomioitu hyvin liikkumisen ja liikunnan edistäminen sekä esteettömyys. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) eri avustusmuodoista on tuettu tärkeitä omatoimisen liikkumisen mahdollisuuksia, kuten lähiliikuntavälineitä, kävely- ja pyöräilyväylien rakentamista ja kunnostamista sekä esteettömyyden edistämistä osana asumisen kehittämistä. Tämä on ollut tärkeä lisätuki valtion liikuntahallinnon (OKM) avustamalle liikuntapaikkarakentamiselle, josta osa on kohdistunut myös lähiliikuntapaikkoihin. Väestön ikääntyessä on tärkeää, että osana asumisen kehittämistä edistetään jatkossakin väestön liikkumisen mahdollisuuksia.

Kehittämissuosituksia:

1. Integroidaan **liikunta- ja liikkumisvaikutusten arviointi (LIVA)** osaksi ympäristöministeriön ja sen hallinnonalan lainvalmistelua ja muuta valmistelua ja päätöksentekoa, kuten strategioiden valmistelua sekä osaksi eri tasojen kaavoitusprosesseja. Lisätietoa osoitteesta: www.liikkumisvaikutukset.fi. (YM)

2. Selkiinnytetään hallinnollisesti hajanaisen luonnon virkistyskäytön **ohjaus ja eri toimijoiden roolit valtionhallinnossa**. (YM, MMM, LVM, OKM, TEM jne.)

Kehitetään **luonnon virkistyskäyttöä yhä poikkihallinnollisemmin ja tiiviimmässä yhteistyössä eri hallinnonalojen kanssa uuden Kansallisen luonnon virkistyskäyttöstrategian toimintalinjausten sekä koordinaatioryhmän valmisteleman toimeenpanosuunnitelman mukaisesti**. Keskeisiä kehittämiskohteita ovat esimerkiksi saavutettavuuden ja esteettömyyden parantaminen, digitalisuuden kehittäminen, palveluiden parantaminen sekä valtakunnallisen ulkoilutietopalvelun kehittäminen. (YM, MMM, LVM, OKM, TEM jne.)

Varataan **strategian ja toimeenpanosuunnitelman toimeenpanoon riittävät resurssit eri hallinnonaloilla**. (YM, MMM, LVM, OKM, TEM jne.)

Panostetaan **strategian ja toimeenpanosuunnitelman seurantaan ja vaikutusten arviointiin esimerkiksi määrittelemällä toimenpiteille selkeät seurannan mittarit**. (YM, MMM, LVM, OKM, TEM jne.)

3. Tuetaan resurssi- ja informaatio-ohjauksella pitkäjänteisesti **kuntien edellytyksiä tarjota laadukkaita lähiluonnon virkistysmahdollisuuksia**, kuten myöntämällä tulevinakin vuosina lähivirkistysalueiden kunnostus- ja kehittämisavustusta kunnille. Tärkeää olisi myös **kannustaa kuntia kehittämään pitkäjänteisesti, suunnitelmallisesti ja eri hallinnonalojen yhteistyössä omia ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksia**. (YM, MMM, OKM)

Selvitetään tarpeet ja mahdollisuudet **tukea kuntia luonnon virkistyskäytön ja ulkoilun suunnitelmien, strategioiden ja ohjelmien laadinnassa**. (YM, MMM, OKM)

4. **Turvataan jokamiehenoikeudet/jokaisenoikeudet** esimerkiksi osana eri alojen lainsäädäntöhankkeita. (YM, MMM ja muut ministeriöt)

Lisätään jokamiehenoikeuksien/jokaisenoikeuksien (ja -velvollisuuksien) tunnettuutta.

Jokamiehenoikeuksista/jokaisenoikeuksista annettavan tiedotuksen tulee olla jatkuvaa. (YM, MMM)

5. **Uudistetaan ulkoilulaki vastaamaan nykyisiä ulkoilun tarpeita ja tavoitteita.** (YM, MMM, OM)
6. Tuotetaan **avointa, korkeatasoista ja reaaliaikaista tietoa luonnon virkistyskäytöstä ja sen vaikutuksista** eri toimijoiden (valtionhallinto, kunnat jne.) käyttöön. Panostetaan luonnon **hyvinvointivaikutuksista viestimiseen.** (YM, MMM)
7. Lisätään uudistettavaan **alueidenkäyttölakiin (nykyinen maankäyttö- ja rakennuslaki) tavoitteeksi väestön fyysisen aktiivisuuden edistäminen.** (YM)
8. Korostetaan **yhdyksuntarakenteen esteettömyyttä ja saavutettavuutta** maankäytön ja rakentamisen ohjauksessa. Selvitetään mahdollisuus antaa **uusille asuinalueille suositus, että lähin virkistysalue tulisi olla kohtuullisen matkan päässä.** (YM)

Tuotetaan suunnittelijoiden ja päätöksenteon tueksi tietoa:

- **aktiiviselle liikkumiselle ja liikunnalle suotuisista ja niihin kannustavista elinympäristöistä sekä niiden merkityksestä terveydelle ja hyvinvoinnille**
- **erilaisten liikkumisolosuhteiden ja liikuntapaikkojen esteettömyyden ja saavutettavuuden nykytilasta.** (YM, OKM)

Edistetään esimerkiksi koulutuksen ja tiedottamisen keinoin **aktiiviseen liikkumiseen ja liikuntaan kannustavan elinympäristön suunnittelua ja rakentamista sekä esteettömyys- ja saavutettavuusosaamista** liittyen niin liikkumisolosuhteiden ja liikuntapaikkojen suunnitteluun kuin **uudis- ja korjausrakentamiseen.** (YM, OKM)

9. Huomioidaan **pyöräilyn tarpeet ja olosuhdevaatimukset (mm. pyöräparkit ja säilytystilat) nykyistä paremmin rakentamisessa,** kuten rakentamisen lainsäädännössä ja ohjeistuksessa. (YM, LVM)
10. **Tuetaan osana asumisen kehittämistä jatkossakin liikkumisen mahdollisuuksia,** kuten lähiliikuntavälineitä, leikki- ja pyöräilyväylien rakentamista sekä esteettömyyden edistämistä. (YM)

VALTION LIIKUNTANEUVOSTO
Statens idrottsråd

LINJOJA LIIKUNTAAN VUODESTA 1920